

WWF

Samengesteld
door WWF
Duitsland

WORKSHOP WERELDERFGOED

Duurzaam toerisme in de Waddenzee

INHOUD

	Voorwoord	Pagina 3
INLEIDING TOT HET ONDERWIJSMATERIAAL	WORKSHOP WERELDERFGOED – DUURZAAM TOERISME IN DE WADDENZEE	Pagina 4
	OVERZICHT THEMALANDKAART	Pagina 5
	LESINLEIDING DE WADDENZEE	Pagina 6
	AANVULLENDE INFORMATIE	Pagina 8
STATIONS	1 VAKANTIEBESTEMMING NOORDZEE	Pagina 10
	2 Werelderfgoed WADDENZEE	Pagina 12
	3 TOERISME EN NATUURBESCHERMING	Pagina 15
	4 KLIMAATVRIENDELIJK TOERISME	Pagina 17
	5 ECONOMIE EN MENSEN	Pagina 19
	6 POLITIEK: STRATEGIE VOOR DE REGIO	Pagina 20
	Colofon	Pagina 22
LEERLINGEN	Kopieersjablonen: station 1 tot 6	Pagina's 1 tot 18
	Kopieersjabloon voor de overheadsheet	Pagina 19

VOORWOORD

Beste leraren en leraressen,

De Duits-Deens-Nederlandse Waddenzee aan de Noordzeekust is een uniek en belangrijk natuurgebied op de wereld. Beschermd in alle drie landen en erkend als UNESCO-werelderfgoed staat de Waddenzee op het niveau van andere bekende natuurwonderen zoals de Grand Canyon in Amerika of het Groot Barrièrerif in Australië. De trilaterale samenwerking voor de bescherming van de Waddenzee is sinds meer dan dertig jaar verantwoordelijk voor de grensoverschrijdende bescherming en het gemeenschappelijke beheer van de Duits-Deens-Nederlandse Waddenzee. Dit was een van de voorwaarden waardoor de Waddenzee een gemeenschappelijk WERELDERFGOED kon worden, ten gunste van de huidige en toekomstige generaties. Ook WWF eist en bevordert al meer dan drie decennia enthousiast de doeltreffende bescherming van de Waddenzee.

Elk jaar komen ongeveer 50 miljoen dag- en verblijfstoeristen naar de regio van de Waddenzee. Kilometerslange stranden, brede wadengebieden, schilderachtige eilanden en een goed ontwikkelde toeristische infrastructuur bieden talrijke ontspannings- en recreatiemogelijkheden. Een ruim aanbod aan informatiecentra en activiteiten in de natuur brengt de bezoekers dicht bij de fascinerende natuur van het werelderfgoed en informeert ze over de bescherming ervan.

Voor vele gasten is de schoonheid van de natuur samen met haar bescherming in reservaten, zoals de nationale parken, een van de hoofdredenen om voor deze vakantiebestemming te kiezen. En toerisme vormt in vele regio's de belangrijkste economische sector. Natuurbescherming en toerisme zouden in het wadengebied dus hand in hand moeten gaan. Op vele plekken lukt dat al lang. Echter mede door het toerisme ontstaat op bepaalde plekken nog onnodige schade aan de natuur. Het betreden van gevoelige broedplaatsen, bebouwing in gevoelige natuurgebieden, te veel auto- en vliegtuigverkeer of kitesurfen zonder regels zijn daar maar enkele voorbeelden van. Deze bedreigingen staan niet alleen. Er komen nog vele belastingen bij, bijvoorbeeld uit de visvangst, industrie, energiewinning, scheepvaart evenals wegens de klimaatverandering.

Opdat de bescherming van de Waddenzee gegarandeerd blijft en de desondanks omvangrijke recreatie- en winstmogelijkheden van het toerisme in de regio mogelijk zijn, hebben de drie Waddenzeelands in 2014 een strategie voor duurzaam toerisme in de werelderfgoedregio van de Waddenzee aangenomen. Uitgewerkt in nauwe samenwerking tussen de toeristische sector en de natuurbescherming, vormen deze strategie en het begeleidende actieplan het toekomstige kader voor de organisatie van het toerisme in het spanningsveld tussen ecologische behoeften en economische belangen. Zo kan het toerisme voldoen aan zijn verantwoordelijkheid en zijn bijzondere rol voor de bescherming en het behoud van het werelderfgoed. Met de **WORKSHOP "WERELDERFGOED - DUURZAAM TOERISME IN DE WADDENZEE"** willen we u graag onderwijsmateriaal meegeven, waarmee u en uw leerlingen de Waddenzee als natuurgebied leren kennen en tegelijkertijd de betekenis van duurzaam toerisme voor de Waddenzee werelderfgoedregio ervaren.

Op pagina 8 en 9 stellen we u verder materiaal voor het onderwijs over de Waddenzee en de planning van natuurvriendelijke schoolreizen voor. Als u immers de mogelijkheid hebt voor een schoolreis in het werelderfgoed van de Waddenzee, is dit zeker de beste mogelijkheid om de behandeling van het thema in de natuur en in de praktijk te vervolledigen. Ook een schoolreis is een vorm van toerisme, waarbij men zelf de facetten ervan kan leren kennen en uitproberen, hoe gemakkelijk - of ook hoe moeilijk - het vandaag wel is om door duurzaam reizen actief bij te dragen tot het behoud van het werelderfgoed!

Veel plezier bij het verkennen, ontdekken en ervaren van het werelderfgoed Waddenzee,

© Jan Teppas

Rüdiger Stempel
Directeur van het
gemeenschappelijke
Waddenzeesecretariaat

Anja Szczesinski, WWF
Wereldnatuurfondscoördinatrice
van het netwerk van de
internationale Waddenzeeschool

WORKSHOP WERELDERFGOED DUURZAAM TOERISME IN DE WADDENZEE

Doelstelling

De Waddenzee is een uniek biotoop op de wereld, dat als nationaal park beschermd is en als UNESCO-werelderfgoed is erkend. Elk jaar komen ongeveer 50 miljoen gasten naar deze streek om zich te ontspannen, sport te beoefenen en de natuur te ontdekken. In vele regio's is toerisme de voornaamste bron van inkomsten. Maar ook al gaan toerisme en natuurbescherming op vele plekken al hand in hand, het gevoelige ecosysteem kan toch ook negatief beïnvloed worden. Met deze workshop leren de leerlingen aspecten kennen van het spanningsveld "toerisme-natuurbescherming". Ze ontdekken niet alleen de Waddenzee als biotoop, maar ook als modelregio voor duurzaam toerisme.

Wat bevat het materiaal?

Dit materiaal bevat werkbladen over in totaal zes verschillende themastations. Elk station belicht een aspect van het toerisme in de Waddenzee en behandelt vragen vanuit verschillende oogpunten. Stations 1 en 2 stellen de biotoop als basis voor het toerisme voor. Stations 3 en 5 dienen om het thema verder uit te diepen en bieden de mogelijkheid accenten te leggen. Station 6 dient als blik op toekomstige ontwikkelingen. U als leerkracht krijgt aanbevelingen over het gebruik van de werkbladen alsook de gepaste achtergrondinformatie of oplossingen.

Voor wie is het materiaal geschikt?

De workshop is ontwikkeld om gebruikt te worden bij de vakken aardrijkskunde en maatschappijleer, evenals politiek en economie. De workshop kan echter ook in samenwerking met het vakgebied biologie gebruikt worden, wanneer het ecosysteem van de Waddenzee daar een thema is. Het onderwijsmateriaal is geschikt voor het secundair onderwijs. Wij bevelen het gebruik aan in het eerste en tweede jaar van het middelbaar onderwijs. Elk werkblad omvat taken in verschillende moeilijkheidsgraden, die door het aantal tandwielen gesymboliseerd worden. Hoe meer tandwielen, des te ingewikkelder het is deze uit te voeren. Als leerkracht kunt u de leerlingen individueel (naargelang prestatieniveau) opdrachten toewijzen. Het is echter ook mogelijk de taken na elkaar te bewerken. Alle taken bouwen voort op elkaar en kunnen de leerlingen stapsgewijs naar complexe samenhangende thema's leiden.

Welke competenties worden verbeterd?

- ▶ **Zelfcompetentie:** de workshop bevordert zelfstandig werken en de eigen verantwoordelijkheid voor het leersucces. De leerlingen motiveren zichzelf en plannen naar eigen goeddunken.

- ▶ **Sociale competentie:** de taken kunnen met een partner of in een groep opgelost worden. Gemeenschappelijk werken en plannen bevorderen de sociale omgang.
- ▶ **Zaak- en methodecompetentie:** de leerlingen verwerven vakoverschrijdende kennis en doen inzichten op uit verschillende perspectieven. De werkresultaten zetten aan tot vooruitdenkend handelen.

Hoe kan workshoponderwijs georganiseerd worden?

We bevelen een gemeenschappelijke inleiding tot de stof aan, om vervolgens te gaan werken aan de stations. In de workshoples krijgen de leerlingen een aantal taken voorgelegd die ze zelfstandig moeten uitvoeren. Het voordeel van deze werkwijze is een aanstekelijke en relatief vrije leersfeer. Als leerkracht hebt u een grote organisatievrijheid en kunt u optimaal inspelen op de individuele persoonlijkheden en prestatieniveaus binnen de klas. Eerst legt u vast in welke structuur de leerlingen werken:

- ▶ alleen
- ▶ met een partner
- ▶ in teams of groepen.

Vervolgens beslist u of alle leerlingen aan alle stations of slechts enkele aparte stations moeten werken. Daar hangt van af hoe lang de les duurt.

- ▶ **Voorbeeld 1:** na een gemeenschappelijk lesinleiding werken alle leerlingen (naar keuze in groepen of alleen) hetzelfde station af. Na een vastgestelde tijd (dat kunnen een of meer uren zijn) bespreekt u de resultaten en gaat dan samen aan het volgende station werken.
- ▶ **Voorbeeld 2:** na een gemeenschappelijke lesinleiding verdeelt u de klas in groepen. De stations 1 en 2 worden door alle groepen afgewerkt, omdat ze basiskennis over de biotoop verstrekken. Vervolgens krijgt elke groep een verdiepende taak (stations 3-5). Als leerkracht beslist u zelf hoe de taakverdeling gebeurt (toewijzing, door het lot, keuze van de leerlingen). Bij de bespreking van de resultaten stellen de groepen de rest van de klas hun vraag en werkresultaten voor. Station 6 vat alle opgedane kennis samen en wordt opnieuw door alle groepen afgewerkt. Als afsluiting van een lesreeks kunnen de taakresultaten van opgave 13 van station 6 ("Maak een reclamebord") gepresenteerd worden.

OVERZICHT THEMALANDKAART

De themalandskaart geeft u een overzicht van het themagebied en de inhoud van de stations. U kunt uw leerlingen de themalandskaart als oriënteringshulpmiddel ter beschikking stellen of ze zelf als lesplanning gebruiken.

STATION	WERKBLAD	VERWERVING VAN KENNIS EN ERKENNING De leerlingen zien in dat ...
1 REISBESTEMMING NOORDZEE	Welk type vakantieganger ben jij?	... er verschillende types vakantiegangers zijn.
	Vakantiegangers in het waddengebied	... verschillende types vakantiegangers verschillende behoeften hebben.
	Een reisbestemming voor iedereen	... de behoeften voor een vakantiegebied variëren. ... er een toeristische infrastructuur nodig is.
2 WERELDERFgoed WADDENZEE	Bestaat het wad alleen maar uit smurrie?	... de Waddenzee een biotoop op het tweede gezicht is. ... de Waddenzee een speciale biotoop is.
	Waar ligt de Waddenzee eigenlijk?	... de Waddenzee zich uitstrekt over drie landen. ... vele eilanden en kustplaatsen van de Waddenzee populaire vakantiebestemmingen zijn.
	Erkend? Als wat?	... drie criteria tot de erkenning als UNESCO-werelderfgoed leiden. ... werelderfgoedplaatsen vaak bezoekersmagneten zijn en dat de vele gasten ook problemen kunnen veroorzaken.
3 TOERISME EN NATUURBE- SCHERMING	Mark zou ergens anders moeten surfen – waarom?	... het toerisme invloed heeft op de natuur van de Waddenzee.
	Kitesurfers bedreigen trekvogels	... de belangen van het toerisme niet altijd passen bij de beschermingsdoelen. ... de Kitesurf World Cup in St. Peter-Ording een voorbeeld is van het afwegen van toeristisch-economische en ecologische belangen.
4 KLIMA- ATVRIENDELIJK TOERISME	Klimaatvriendelijk toerisme – wat moet dat dan zijn?	... toerisme door de productie van CO ₂ invloed heeft op het klimaat. ... verschillende soorten reizen een verschillende uitwerking hebben.
	Klimaatbescherming op vakantie – hoe gaat dat?	... er mogelijkheden zijn om de eigen vakantie milieuvriendelijk te organiseren.
5 ECONOMIE EN MENSEN	Hoe beïnvloeden de gasten het leven van de plaatselijke bewoners?	... de regio van de Waddenzee een cultureel en economisch gebied is. ... toerisme de belangrijkste economische factor en levensbasis van vele bewoners is.
	Welk beroep zou jij graag uitoefenen?	... toerisme het leven van de bewoners beïnvloedt. ... het toeristisch aanbod rekening kan houden met economische, sociale en ecologische belangen.
6 6 POLITIEK: STRATEGIE VOOR DE REGIO	Toerisme en natuur – gaat dat samen?	... de biotoop "Waddenzee" een waardevolle basis voor het toerisme van de hele regio van de Waddenzee is. ... natuurbeschermers en mensen uit de toerismesector uit de drie landen van de Waddenzee een toeristische strategie ontwikkeld hebben, om het toerisme duurzaam en in harmonie met de natuurbescherming te laten verlopen.

Welke taken vervult de leerkracht?

Als leerkracht legt u het kader voor het werken aan de stations vast. U zorgt voor een gemeenschappelijke lesinleiding voor de klas en bent vervolgens vooral als presentator actief.

Tijdens de werkfase helpt u bij begripsproblemen en u begeleidt het leerproces, door discussies te leiden en aan te zetten tot eigen initiatieven.

LESINLEIDING: DE WADDENZEE

Foto's

Als inleiding kunt u de foto's gebruiken die dit lesmateriaal als kopieersjabloon voor een overheadsheet bijgevoegd zijn. Misschien hebt u nog enkele eigen foto's van uw laatste vakantie in het waddengebied. Het is aanbevolen foto's te tonen die het bijzondere karakter in het waddengebied weerspiegelen. Projecteer de foto op de muur en laat de leerlingen beschrijven wat ze zien. Vraag naar vakantie-ervaringen. Werk stapsgewijs:

- ▶ Waar ligt de Waddenzee?
- ▶ In welk land?
- ▶ Aan welke zee?
- ▶ Wie was al eens toerist aan de Waddenzee?
- ▶ Welke dieren leven in de Waddenzee?
- ▶ Op alle foto's is "de Waddenzee" te zien, maar waar liggen de verschillen?
- ▶ enz.

Het kopieersjabloon voor de overheadsheet in dit lesmateriaal toont:

- ▶ Foto's 1–3 (Cirkels in het midden): de foto's tonen indrukken van de natuurlijke kant van de Waddenzee: strand, zeehonden, een zwerm vogels.
- ▶ Foto 4 (bovenaan links): er ligt een vrouw in de badkuip. Er staan kaarsen op de badrand. De foto is een symbool van wellnessvakanties die mensen in het waddengebied kunnen doorbrengen.
- ▶ Foto 5 (bovenaan rechts): een koppel in een ligstoel, aan de zee. De foto staat symbool voor de strandvakantie, die bij toeristen aan de Noordzee helemaal bovenaan op de populariteitschaal staat.
- ▶ Foto 6 (onderaan links): een persoon met een verrekijker staat op een leeg wad. Op de grond zijn hoopjes wadpieren te zien. De foto staat voor de natuurvakantie, waar talrijke toeristen aan de Waddenzee van houden.
- ▶ Foto 7 (onderaan rechts): een surfer in woelig water. De foto toont een van de sporten, die in de Waddenzee beoefend kunnen worden.

ACHTERGRONDINFORMATIE

Locatie

De Waddenzee strekt zich uit langs de Nederlandse, Duitse en Deense Noordzeekusten, van Den Helder in Nederland langs de Duitse bocht tot het Deense schiereiland Skallingen. Het is het grootste samenhangende waddengebied op aarde. Het totale kustgebied bestaande uit wadden, prielen en zandbanken, eilanden en duinen en kwelders omvat meer dan 11.500 vierkante kilometer. Het begrip 'wad' duidt daarin op de rond 4500 vierkante kilometer grote slik- en zandvlaktes, die twee keer per dag bij eb droog vallen. In Nederland begint de Waddenzee bij Den Helder en eindigt bij de Duitse grens in de monding van de Eems bij Eemshaven.

Beschermingsstatus

Het soortenrijke, gevoelige en unieke landschap krijgt in alle aangrenzende landen de wettelijk hoogste bescherming. In Nederland wordt de basis voor de bescherming en het beheer van de Waddenzee gevormd door de Planologische Kernbeslissing (PKB), derde Nota Waddenzee en de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). In deze beleidsplannen ligt vastgelegd hoe de Waddenzee eruit moet zien, welke rol het gebied vervult en wat er bijvoorbeeld aan menselijke activiteit mag plaatsvinden (zoals visserij en recreatie).

De hele Waddenzee (in Duitsland, Nederland, Denemarken) is erkend als UNESCO-werelderfgoed. Deze door UNESCO verleende titel vormt in elk geval geen extra beschermingsmiddel in juridische zin.

Trilaterale samenwerking

Aangezien de natuur geen landsgrenzen kent, werken de drie landen Duitsland, Nederland en Denemarken samen in de "Trilaterale Samenwerking voor de Bescherming van de Waddenzee". Voor de coördinatie ervan richtten ze in 1987 het Gemeenschappelijk Waddenzeesecretariaat op. In 1991 werden ze het eens over het Gemeenschappelijke Beginsel om in de Waddenzee "voor zover mogelijk een natuurlijk en duurzaam ecosysteem te bereiken waarin natuurlijke processen ongestoord kunnen plaatsvinden". In 1997 ondertekenden de drie staten het eerste trilaterale Waddenzeepplan met maatregelen en projecten voor het behoud van het ecosysteem.

"Draaischijf" van de vogeltrek

Elk jaar zetten rond 10 miljoen wad- en watervogels koers naar de Waddenzee als foerageerplaats en "tankstation". Enkele blijven er maar tijdelijk, om een vetlaag voor de vogeltrek aan te leggen, andere gebruiken de Waddenzee als broedplek.

Er is een rijk aanbod aan voedsel. Dat bestaat onder andere uit wormen, mosselen en vis. Zonder het voedsel uit de Waddenzee zouden vele trekvogels de lange trek naar hun overwinterings- en broedgebieden niet doorstaan. Vele soorten pendelen jaarlijks tussen hun overwinterings- en broedgebied en leggen per reis enkele duizenden kilometers af. De Waddenzee dient vaak als tussenstop, broed- of overwinteringsgebied en wordt daarom ook een "draaischijf" van de vogeltrek genoemd. Vaak voorkomende vogelsoorten in de Waddenzee zijn: bv. rotgans, Noordse stern, rosse grutto, kanoet, bonte strandloper, scholekster, kluut en lepelaar.

■ Biomassaproductie

In de Waddenzee vindt een heel hoge productie van plantaardige biomassa plaats, hoofdzakelijk in de vorm van eencellige algen. De piepkleine plantjes vormen de basis voor een enorme veelheid aan ongewervelde wadbewoners. Plantaardige biomassa wordt relatief heel snel omgezet in dierlijke biomassa. Onder één enkele vierkante meter waddenbodem kunnen 100 wadpieren, 300 hartschelpen of 60.000 wadkreeftjes gedijen. De hoge productie van biomassa wordt mogelijk gemaakt door de dynamiek van de Waddenzee: het zeewater, maar ook het brakke water van de riviermondingen, wordt door de getijden heen en weer gespoeld. Zo komen levende en dode organische stoffen in het wad terecht. Naast de kleine algen is ook dierlijk plankton (bv. roeipootkreeftjes, vislarven, enz.) een belangrijke voedingsbasis voor de bewoners van de Waddenzee.

■ Kinderkamer van de Noordzee

Veel noordzeevissen zoals schol, haring of zeetong, groeien in de Waddenzee op, omdat die een aangename "kinderkamer" biedt. Het ondiepe water is warmer dan de open zee en in het zachte zand kunnen de dieren zich ter bescherming ingraven. Er leven in de Waddenzee minder vijanden die de kleine visjes opvreten. De jonge vissen vinden in de Waddenzee rijkelijk

voedsel. Daarvoor nemen ze het ongemak van de steeds terugkerende eb op de koop toe. Wanneer de zeebodem droog valt, wachten vele jonge vissen in de met water gevulde prielen op de vloed. Ook voor vele vogels, zeehonden en kegelrobben is de Waddenzee een kinderkamer.

■ Economische ruimte Waddenzee

Veruit de belangrijkste economische tak in het waddengebied is het toerisme, met een omzet van rond 3 à 5 miljard euro. In de Waddenzee zelf, maar nog meer in de regio rond de Waddenzee spelen ook andere economische activiteiten een beduidende rol, in het bijzonder de scheepvaart, de landbouw, de visserij en de energieproductie. Er wordt nog gedeeltelijk olie en gas gewonnen, maar aan de Noordzeekust wordt ondertussen veel meer stroom opgewekt door windkracht- en zonne-installaties.

■ Toerisme in het waddengebied

Elk jaar bezoeken ongeveer 40 à 50 miljoen mensen de Waddenzee. Ter vergelijking: het Colosseum in Rome trekt jaarlijks 5 miljoen mensen en naar het Zwarte Woud reizen ongeveer 7 miljoen mensen af. De kust- en eilandbewoners hebben zich daaraan aangepast en vele leven ervan. De eerste badplaats werd in 1797 gesticht en sindsdien draait het leven van de meeste plaatselijke bewoners rond de gasten. Niet alleen het uitbaten van hotels, vakantiewoningen, restaurants en souvenirwinkels wordt betaald door het toerisme, ook natuur- en stadsrondleidingen en de laatste tijd ook duurzame vakanties maken de regio interessant voor gasten. Statistisch gezien willen de meeste vakantiegangers een strandvakantie aan de Noordzee doorbrengen, waarbij ze in de zee kunnen zwemmen en op het strand kunnen liggen. Verdere populaire vakantieactiviteiten aan de Noordzee zijn restaurantbezoeken, luieren en wandelen, onmiddellijk gevolgd door fietsen en winkelen. Ook beleving van de natuur is een belangrijke reden om naar de wadden op vakantie te gaan.

AANVULLENDE INFORMATIE

Werelderfgoed & Nationaal park

- ▶ Werelderfgoed Waddenzee
www.waddensea-worldheritage.org/nl
- ▶ Nederlandse Waddenzee
www.ecomare.nl
www.waddenvereniging.nl
- ▶ Duitse Waddenzee
www.nationalpark-wattenmeer.de (Duits)
- ▶ Deense Waddenzee
www.vadehav.dk/en (Engels)

Materiaal voor leerkrachten

- ▶ Waddenzeeposter – Ontdek en bescherm de diversiteit
Deze poster zet aan tot zoeken en ontdekken: er worden meer dan 40 kenmerkende dier- en plantensoorten van de Waddenzee afgebeeld in hun typische biotopen en in vier talen (dui, en, nl, dk) benoemd. Gratis beschikbaar op: husum@wwf.de

- ▶ Posterserie Dieren en Planten van de Waddenzee
De posters over de vogel-, planten- en onderwaterwereld evenals de walvissen en de zeehonden van de Waddenzee, brengen de diversiteit van het leven in het werelderfgoed en nationaal park op een mooie manier in het klaslokaal. Te downloaden via: www.wwf.de/watt/natur, voor gedrukte exemplaren zie beleefbrochure.

- ▶ Beleefbrochure "Het wad is vol wonderen"
Spannende informatieteksten, lastige vragen aan experts en gevarieerde actietips doen verlangen naar waterervaringen ter plekke. Proefexemplaar op www.wwf.de/watt/bildung. Gedrukte enkele exemplaren voor de lessen zijn gratis beschikbaar via husum@wwf.de, bestellingen van grotere hoeveelheden (tegen betaling) via www.naturentdecken-shop.de/WWF-Watt-Produkte

- ▶ Internationale Waddenzeeschool
Een omvangrijke en gratis te downloaden selectie aan spellen, activiteiten en werkbladen rond het thema "De Waddenzee" wordt aangeboden door de lerarenlounge van de Internationale Waddenzeeschool. Veel materiaal is verkrijgbaar in meer talen en is in het bijzonder geschikt voor tweetalig onderwijs. www.iwss.org

- ▶ Waddenzeeschool
De Waddenzeeschool is een internetportaal voor leraren en leerlingen over de Waddenzee. Hier vindt u achtergrondinformatie, lesbrieven en buitenprogramma's waarmee u het Werelderfgoed Waddenzee een plek in de school kunt geven. www.Waddenzeeschool.nl

- ▶ **Poster Oost-Atlantische Vliegroute**
De WWF-poster "Oost-Atlantische Vliegroute" stelt de Waddenzee als draaischijf van de vogeltrek voor.
Te downloaden via:
www.wwf.de/watt/natur

De poster is momenteel in het Duits en Engels en vanaf de herfst van 2015 in een meertalige versie (dui, nl, dk en en) verkrijgbaar.

■ Duurzaam toerisme

- ▶ **Haalbaarheidsonderzoek over klimaatvriendelijk toerisme in de regio van de Waddenzee.**
Het onderzoek is verkrijgbaar in het Duits en het Engels.
www.wwf.de/watt/klitouwatt

- ▶ **Strategie: duurzaam toerisme op de bestemming van het werelderfgoed Waddenzee**
www.waddensea-worldheritage.org/nl/downloads

■ Films

- ▶ **Welkom in de Waddenzee**
www.waddensea-worldheritage.org/nl
- ▶ **Animatiefilm "Werelderfgoed Waddenzee – Een unieke belevenis"**
www.waddensea-worldheritage.org/nl
- ▶ **Nationaal Park Waddenzee**
(in het Duits en Engels)
www.nationalpark-wattenmeer.de/sh/service/mediathek/nationalparkfilm

■ Natuurbelevenis

De diversiteit van de Waddenzee en de Noordzeekust kan live beleefd worden, op vakantie of tijdens een schoolreisje. Bijna overal langs de kust en op de eilanden van de Waddenzee worden rondleidingen in de natuur en voordrachten aangeboden. Bovendien zijn er talrijke bezoekerscentra.

- ▶ **Overzicht van de bezoekerscentra in het werelderfgoed Waddenzee**
www.waddensea-worldheritage.org/nl/beleef-de-Waddenzee/bezoekerscentra

STATION 1

REISBESTEMMING NOORDZEE

HOOFDVRAAG

Welk type toerist bezoekt tijdens zijn Noordzeevakantie de Waddenzee?

VERWERVING VAN KENNIS EN ERKENNING

- ▶ Er zijn verschillende soorten vakantiegangers.
- ▶ Verschillende soorten vakantiegangers hebben verschillende behoeften.
- ▶ De vereisten voor het vakantiegebied variëren naargelang het type vakantieganger.

- ▶ Vakantiegebieden hebben een toeristische infrastructuur nodig.

MATERIAAL

- ▶ Werkblad: welk type vakantieganger ben jij?
- ▶ Werkblad: vakantietypes in het waddengebied
- ▶ Werkblad: een reisbestemming voor iedereen

ACHTERGRONDINFORMATIE

Over dit station

De Waddenzee trekt toeristen aan. De kust is in Nederland een van de meest geliefde reisbestemmingen. De Waddenzee lokt daarbij als bestemming uiterst verschillende soorten vakantiegangers. In de marketing worden ze als aparte doelgroepen behandeld, terwijl er in realiteit talrijke mengvormen bestaan. De leerlingen komen spelenderwijs te weten welke soort vakantie hun voorkeur geniet en begrijpen dat verschillende soorten vakantiegangers verschillende voorkeuren hebben.

Vakantieganger 1: Sportieveling

Deze soort vakantieganger wil in zijn vrije tijd veel sport beoefenen, vaak ook ter compensatie van zijn bureauwerk. Aan de Waddenzee is een heel gamma sportieve activiteiten mogelijk waaronder: joggen, wandelen, zeilen, zwemmen, kitesurfen, strandzeilen, fietsen en nordic walking. Vele vakantiegangers stellen de oneindigheid van het landschap en het bijzondere klimaat op prijs. Op de stranden en dijken zijn geschikte routes voor wandelingen of fietstochtjes. De bijzonder brede stranden met stevig zand zoals voor St. Peter-Ording of op het eiland Fanø zijn in aangegeven zones geschikt om te strandzeilen.

Vakantieganger 2: Wellnessvakantieganger

Deze soort vakantieganger hecht er belang aan lichaam en geest te ontspannen. Vele vakantiegangers hebben genoeg aan enkel de werking van de natuur – de zoute lucht, het geruis van de zee en het verre uitzicht. Anderen zoeken doelmatig naar hotels en recreatie-instellingen met wellnessaanbiedingen zoals massages, aromatherapie, strandyoga, vastenkuren en ayurveda. Een specialiteit in de Waddenzee zijn

thalassotherapieën met zeewater, modder of algen. Ook saunabaden zijn een belangrijk onderdeel van de wellnesstrend. Talrijke hotels en spa's in het waddengebied vooral in Duitsland beschikken over uitgebreide saunazones.

Vakantieganger 3: Natuurontdekker

Voor deze soort is de natuur de belangrijkste reden voor een reis naar de Waddenzee. De klassieker onder de natuurbelevissen in de regio is een wadwandeling met een wadgids. Aan het wad grenzen de kwelders: belevenispaden met kijkborden laten de bezoeker kennismaken met de fauna en flora van dit ongewone biotoop. Voor amateurornithologen is de Waddenzee wegens de talrijke mogelijkheden om vogels te observeren aantrekkelijk. Populaire punten op de agenda zijn in de herfst de trekvogeldagen in het nationaal park Nedersaksische Waddenzee evenals in het voorjaar de rotgansdagen op de halligen in Sleeswijk-Holstein. Ook in Denemarken en Nederland vinden soortgelijke natuurfestivals plaats. Met de verrekijker kan men vanaf vele eilanden zeehonden bespeuren. De bezoekerscentra in de nationale parken geven op bijna alle eilanden en op vele plaatsen aan de kust van het vasteland informatie over de natuurervaringen van het gebied.

Vakantieganger 4: Gezinsvakantieganger

Gezinsvakanties richten zich vaak op de jongste gezinsleden. De ruime eilandstranden zijn een populaire en avontuurlijke speelplaats voor kinderen. Daar wordt naar kreeftjes gezocht, worden mosselschelpen verzameld of zandkastelen gebouwd. Veel vakantieaanbiedingen in het waddengebied zijn gericht op gezinnen met kinderen. Daarbij horen belevenistochten in de nationale parken per boot, knutselaanbiedingen, wadsafari's of

het aanbod van de talrijke informatiecentra. Vakantieboerderijen zijn in de hele regio verspreid en spreken vooral gezinnen aan.

■ Toeristische infrastructuur

Voor een vakantie in het waddegebied zijn er toeristische infrastructuren nodig. Het natuurgebied wordt omheind en er worden gebouwen gebouwd om te voldoen aan de behoeften van de vakantiegangers. Hierbij moet er gelet worden op de bescherming van het gebied. Naargelang de soort vakantie hechten de bezoekers van de Waddenzeeregio belang aan verschillende aanbiedingen.

Tot de toeristische infrastructuur behoren:

- ▶ Hotels
- ▶ Souvenirwinkels
- ▶ Wandelroutes
- ▶ Informatiepunten
- ▶ Verhuurpunten
- ▶ Schuilhokjes
- ▶ Belevenispaden
- ▶ Supermarkten
- ▶ Accommodatie
- ▶ Restaurants
- ▶ Transportdiensten
- ▶ en veel meer.

STATION 2

WERELDERFGOED WADDENZEE

HOOFDVRAAG

Wat is eigenlijk de Waddenzee?

VERWERVING VAN KENNIS EN ERKENNING

- ▶ De Waddenzee is een biotoop op het tweede gezicht.
- ▶ De Waddenzee is een bijzonder natuurgebied.
- ▶ De Waddenzee is een bijzondere biotoop, die zich over drie landen uitstrekt.
- ▶ Vele eilanden en kustplaatsen van de Waddenzee zijn populaire vakantiebestemmingen.

- ▶ De "buitengewone universele waarde" is een wereldwijd geldend kenmerk.
- ▶ Werelderfgoederen zijn vaak bezoekersmagneten en de vele gasten kunnen problemen veroorzaken.

MATERIAAL

- ▶ Werkblad: Bestaat het wad alleen maar uit smurrie?
- ▶ Werkblad: Waar ligt de Waddenzee eigenlijk?
- ▶ Werkblad: Erkend? Als wat?
- ▶ Werkblad: Feitenparade, beide bladen
- ▶ eigen atlas

ACHTERGRONDINFORMATIE

Over dit station

De leerlingen leren de Waddenzee in zijn internationale omvang over drie landen (Duitsland, Nederland, Denemarken) kennen. Met behulp van een atlas komen ze te weten waar de landsgrenzen liggen en waar er populaire vakantieoordn te vinden zijn. Naast de pure bestemming van populaire vakantieoordn ontdekken de leerlingen dat al deze plekken te midden van of aan de rand van beschermde gebieden liggen. De leerlingen leren bovendien het wad kennen als biotoop die het zeker waard is te beschermen. De erkenning als UNESCO-werelderfgoed zet de Waddenzee in eigen land op hetzelfde niveau als internationaal bekende natuurfenomenen zoals de Grand Canyon of het Groot Barrièrerif. Dit werkblad kan als herhaling van de lesinleiding dienen, omdat sommige begrippen hier opnieuw opduiken.

Oplossingen van de gatentekst

Werkblad "Bestaat het wad alleen maar uit smurrie?":

WADPIER / CENTIMETER / ORGANISCHE
 WADBODEM / KOKKELS
 ROTGANS / DRAAISCHIJJ
 WATERSTANDEN / KINDERKAMER
 KWELDERS / ZEEKRAAL

Internationale omvang

Informatie over de internationale omvang van de Waddenzee en de trilaterale samenwerking vindt u in dit materiaal onder het punt "lesinleiding".

Werelderfgoed Waddenzee

In 2009 erkende de Organisatie van de Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap, Cultuur en Communicatie (UNESCO) het Nederlandse Waddenzeereservaat en de nationale Waddenzeeparken in Nedersaksen en Sleeswijk-Holstein als werelderfgoed. In 2001 kwam ook het nationale park van de Hamburgse Waddenzee erbij. In juni 2014 besliste het Werelderfgoedcomité van UNESCO het tot dan Duits-Nederlandse erfgoedgebied uit te breiden met het Deense deel van de Waddenzee.

Een basisvoorwaarde voor de opname van een gebied in de lijst van werelderfgoederen is zijn "buitengewoon universele waarde". Zulke waarde bezit een natuurwonder, dat voor de huidige en toekomstige generaties van belang is en wiens beschadiging een onvervangbaar verlies voor de hele mensheid zou zijn. (Informatie over de bijzonderheden van de biotoop van de Waddenzee vindt u in dit materiaal onder het punt "Inleiding tot het lesmateriaal".)

Kandidaten voor de titel van werelderfgoed worden op basis van verschillende criteria, waaronder een bezoek ter plaatse, door UNESCO gecontroleerd. Zo moet de integriteit van een gebied beveiligd zijn, d.w.z. het moet alle cruciale delen omsluiten. Ook de bescherming en het beheer van een potentiële werelderfgoedplaats moeten gegarandeerd zijn. In Nederland was de bescherming van de Waddenzee door de Planologische Kernbeslissing (PKB), derde Nota Waddenzee en de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) evenals de regelmatige samenwerking met de buurlanden in de "Trilaterale Samenwerking voor de Waddenzee" de doorslaggevende factor voor de erkenning als werelderfgoed.

Er zijn tien mogelijke criteria voor de erkenning als werelderfgoed, waarvan er minstens aan één voldaan moet zijn. De Waddenzee staat zelfs op basis van drie criteria op de werelderfgoedlijst:

1. "Geologisch criterium": geologische processen alsook geomorfologische en fysiografische kenmerken
2. "Ecologisch criterium": ecologische en biologische processen in de ontwikkeling van ecologische systemen
3. "Biodiversiteitscriterium": belang voor het behoud van de biologische diversiteit en bedreigde diersoorten wereldwijd

Momenteel staan er 1007 monumenten in 161 landen op de lijst (779 culturele monumenten en 197 natuurlijke monumenten). Daarnaast zijn 31 monumenten zowel cultureel als natuurlijk erfgoed (stand april 2015).

De diversiteit van rond 10.000 soorten in de Waddenzee en de heel hoge dierlijke biomassa zijn uitstekend voor een dergelijke biotoop. De Waddenzee heeft ook ver buiten de eigen grenzen invloed op de natuur. Zijn functie als foerageer-, rui- en broedgebied voor meer dan 10 miljoen wad- en watervogels is belangrijk op globaal niveau. De Waddenzee toont op unieke wijze hoe natuur, dieren en planten zich voortdurend aanpassen aan wijzigende omstandigheden. Eb en vloed, zon en wind, zoet- en zoutwater, zomerse hitte en winterse vorst - extreme milieumomstandigheden vereisen van planten en dieren speciale capaciteiten. In de loop van de millennia ontwikkelden zich allerlei levende wezens die de permanente veranderingen aankonden. De dynamiek van het gebied is uniek. De Waddenzee bezit een uitgestrekte en dynamische kuststrook, waarin natuurlijke processen in grote deelgebieden nog ongestoord plaatsvinden. De wind en de getijden geven de Waddenzee steeds opnieuw vorm.

Als werelderfgoed staat de Waddenzee op hetzelfde niveau als andere wereldwijde natuurlijke monumenten:

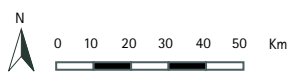
- ▶ **Grand Canyon, Arizona, VS:** een 450 kilometer lange kloof, gedurende miljoenen jaren gevormd door de rivier de Colorado
- ▶ **Groot Barrièrerif, Australië:** met zijn rond 2300 kilometer het grootste koraalrifstelsel op aarde
- ▶ **Centraal-Amazonas, Brazilië:** een gebied in het Amazone-regenwoud, met meer dan 60.000 vierkante meter het grootste reservaat van Zuid-Amerika en een van de meest soortenrijke regio's op aarde.
- ▶ **Banc d'Arguin, Mauritanië:** een Waddenzee aan de rand van een zandwoestijn, belangrijk broedgebied voor vogels en overwinteringsgebied voor miljoenen trekvogels - ook uit "onze" Waddenzee
- ▶ **Coto de Doñana, Spanje:** een moerasgebied in Andalusië, een belangrijke tussenstop voor trekkende watervogels
- ▶ **Yellowstone, VS:** een vulkaangebied in Wyoming in het Noord-Westen van de VS, het eerste nationale park ter wereld, al in 1872 opgericht
- ▶ **Serengeti, Tanzania:** een savanne, een van de subliemste wildgebieden in Afrika met reusachtige kuddes dieren (gnoes, zebra's, antilopen) en leeuwen

Oplossing van de kaartopdracht

Werkblad "Waar ligt de Waddenzee eigenlijk?"

Legende

- Nationaal park Waddenzee van Sleeswijk-Holstein
- Nationaal park Nedersaksische Waddenzee
- Nationaal park Hamburgse Waddenzee
- Natuurreservaat Deense Waddenzee
(onderdeel van het Nationaal Park Deense Waddenzee
waarbij ook eilanden en vastlandsgebieden horen)
- Nederlandse Waddenzee-Beschermingsgebied

STATION 3

TOERISME EN NATUURBESCHERMING

HOOFDVRAAG

Toerisme en natuurbescherming: Gaat dat samen?

VERWERVING VAN KENNIS EN ERKENNING

- ▶ Toerisme heeft invloed op de natuur van de Waddenzee.
- ▶ De belangen van het toerisme passen niet altijd bij de beschermingsdoelen.

- ▶ De Kitesurf World Cup in St. Peter-Ording is een voorbeeld van de afweging van toeristisch-economische en ecologische belangen.

MATERIAAL

- ▶ Werkblad: Mark zou ergens anders moeten surfen - waarom?
- ▶ Werkblad: Kitesurfers bedreigen trekvogels
- ▶ Werkblad: Feitenparade 1

ACHTERGRONDINFORMATIE

Over dit station

De leerlingen komen te weten dat toeristische activiteiten invloed hebben op de bezochte regio. Aan de hand van het voorbeeld van de Waddenzeeregio worden ze zich bewust van de oorzaken van het aanwezige conflictpotentieel en nemen ze verschillende posities in. Het spanningsveld "toerisme-natuurbescherming" wordt aan de hand van de hippe sport kitesurfen belicht. De jaarlijkse "Kitesurf World Cup" in St. Peter-Ording biedt echte aanknopingspunten. De leerlingen herkennen het conflict tussen toerisme als economische factor en als bedreiging voor de plaatselijke natuur.

Zones in het beschermingsgebied van de Waddenzee

De Waddenzee in Nederland kent drie verschillende zones waar recreatie en natuurbelangen op elkaar afgestemd worden. In sommige zones is wel recreatie mogelijk zonder effecten op de natuur, in andere minder of helemaal niet. Gebieden die gevoelig zijn voor verstoring zijn in de regel moeilijk bereikbaar voor recreanten. De zones met recreatief medegebruik liggen langs de kust en de hoofdvaargeulen. Hier zijn voorzieningen voor de recreatie zoals strandjes, trailerhellingen en ligplaatsen voor passanten. De zones met beperkt recreatief medegebruik zijn belangrijke natuurgebieden, die bij laag water droogvallen. Vogels foerageren er. Er mogen geen trailerhellingen worden aangelegd en naar uitbreiding van passantenligplaatsen wordt kritisch gekeken. De afgesloten gebieden vormen de zones met geen of nauwelijks recreatief medegebruik. Het zijn hoogwatervluchtplaatsen, foerageergebieden voor zeehonden, broedkolonies, enzovoorts. Als ze al open zijn voor recreanten is het slechts tijdelijk. Elk jaar wordt bekeken of het vanwege natuurbelangen nodig is de zonering aan te passen. Sleeswijk-Holstein, waar de Kitesurf World Cup plaatsvindt, is in het nationale park van de Waddenzee van Sleeswijk-Holstein in twee zones verdeeld: Zone 1 (1570 km²) is streng beschermd,

hiervan is in elk geval slechts 125 km² volledig gebruiksvrij; in zone 2 (2840 km²) is een beperkt gebruik toegelaten.

Nationaal park versus werelderfgoed

Op de vorige pagina's van dit materiaal vindt u informatie over de thema's "beschermingsgebied Waddenzee" en "werelderfgoed". De relaties tussen deze twee benamingen is als volgt: de bescherming door de Planologische Kernbeslissing (PKB), derde Nota Waddenzee en de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) stelt de hoogste bescherming voor, die volgens de Nederlandse wet mogelijk is. Op basis van deze beschermingsmiddelen werd de Waddenzee als Werelderfgoed erkend. Deze erkenning biedt echter geen bijkomende wettelijke bescherming. In Duitsland en Denemarken worden er telkens landsspecifieke maatregelen getroffen om de Waddenzee te beschermen. De Waddenzee krijgt in alle landen telkens de hoogste wettelijke bescherming. Deze werkwijze is de basis voor de gemeenschappelijke erkenning door UNESCO, omdat ze verzekert, dat alle drie de landen gelijkwaardige beschermingsmaatregelen hanteren.

Kitesurfen als sport

Bij kitesurfen laten de sporters zich door een grote vlieger op een surfplank door het water voorttrekken. De sport vereist naast kracht en evenwicht ook een bepaalde mate van behendigheid. Ervaren kitesurfers maken zelfs gewaagde sprongen, waardoor ze zich door hun vlieger door de lucht laten dragen. De brede stranden van de Noordzeekust en de gedeeltelijk krachtige wind lokken jaarlijks vele kitesurfers, zodat de sport zich tot een trend heeft ontwikkeld. In het nationale park van de Waddenzee, of het beschermingsgebied van de Waddenzee, komen de toeristische en economische belangen daarom in conflict met de beschermingsdoelen van het nationale park. Hoewel kitesurfen helemaal niet schadelijk voor het milieu hoeft te zijn, veroorzaakt de sport tegenwoordig problemen.

Dat komt gedeeltelijk omdat er nog niet overal specifieke regelingen bestaan. Andere redenen zijn dat er wel regelingen bestaan, maar dat sommige kitesurfers toch binnendringen in zones waar niet gesurft zou mogen worden.

■ De Kitesurf World Cup in St. Peter-Ording

Bij de jaarlijkse Kitesurf World Cup in St. Peter-Ording (SPO) wordt het spanningsveld "Toerisme – Natuurbescherming" bijzonder duidelijk. Het evenement lokt massa's mensen naar de stranden en veroorzaakt een hoop lawaai en afval. De gemeente, de organisator en de regionale natuurbeschermers worden gevraagd om samen regels op te stellen om het evenement in de toekomst milieuvriendelijker te maken.

■ Het sportieve en toeristische standpunt

De Kitesurf World Cup in SPO die sinds 2006 elke zomer plaatsvindt, heeft zich tot het grootste kitesurfevenement ter wereld ontwikkeld. In 2014 verschenen er 122 kitesurfers uit 26 landen aan de startlijn. Uit het standpunt van de badplaats aan de Noordzee en de organisatoren is de wereldbeker op economisch vlak heel winstgevend, terwijl hij voor de kitesurfers en bezoekers een van de hoogtepunten van het jaar is. Christine Bönninger, 2013 Winnares in de slalom, zei enthousiast: "De World Cup in St. Peter-Ording is voor ons kitesurfers absoluut het grootste en mooiste evenement." Er komen vooral jonge toeschouwers naar de zandbank van St. Peter-Ording om de gemoedelijke surferscène te beleven in combinatie met sport van het hoogste niveau. Er is een lange straat met kraampjes en stands en een omvangrijk randprogramma, waaronder BMX- en skateshows, Segway-ritten, een kitebeurs met testmateriaal, alsook dagelijkse concerten en feesten.

■ Het "vogelperspectief" en het natuurbeschermingsstandpunt

Kites zweven tot op grote afstand zicht- en hoorbaar tot 30 meter over de zee. De surfers razen tot 100 km/u over het water. Kennelijk beschouwen vogels zulke constructies als vijandelijke aanvallers. Op vele plekken in de Waddenzee is er gezien dat hele zwermen in paniek wegvlogen. Bijgevolg kunnen de broedresultaten van de vogels afnemen, omdat ze hun nesten in de steek laten. Trekvogels verliezen dan weer tijd om te eten en veel energie, die ze voor hun verre trekwegen zouden moeten sparen en niet zouden mogen verbruiken om voortdurend weg te vliegen.

Tijdens de tiendaagse wereldbeker in St. Peter-Ording zijn er tegelijkertijd talrijke kites in de lucht. Aan de grond gaat het er niet minder hevig aan toe. Voor het evenement wordt een strandgebied van meer dan 20.000 vierkante meter – midden in het nationale park – getransformeerd in een recreatiepark. Bij de opbouw en de afbraak rijden er vrachtwagens over het strand. Er worden bulldozers en shovels gebruikt, die een zanddijk als vloedbescherming maken.

De Wereldbeker 2014 werd door in totaal 215.000 toeschouwers bezocht. Op de party's feestten elke avond tot 40.000 gasten. Urenlange autofiles zijn op zulke dagen normaal. De muziek is tot 's nachts laat kilometers ver te horen. Sommige bezoekers gooien hun afval in de zee en misbruiken de duinen als toiletten of illegale camping. De organisatoren vragen wel rekening te houden met de natuur, maar de controles ontbreken.

■ De juridische situatie

In de Waddenzee geldt er geen uniforme regeling voor vliegers. Alle drie de landen en in Duitsland ook de drie bondsstaten Nedersaksen, Hamburg en Sleeswijk-Holstein hebben verschillende gebruiksregels, die onder andere terug te voeren zijn op het verschillende aantal beschermingszones. In de Nederlandse Waddenzee zijn 4 gebieden aangewezen waar gekitesurft mag worden, bijvoorbeeld bij Nes en Hoek van de Bant. Het kitegebied is met gele tonnen gemarkeerd. De gebieden zijn aangewezen nadat het kitesurfen in opkomst kwam en men op plaatsen ging surfen waar dat niet gewenst was, zoals bij een hoogwatervluchtplaats (kitesurfen gebeurt op het wad tijdens hoogwater). Daarna heeft de overheid een aantal gebieden aangewezen om verstoring te voorkomen.

■ Oplossing voor het conflict?

Milieuverenigingen zoals het Schutzstation Wattenmeer, NABU en WWF hebben constructieve verbeteringsvoorstellen voor het kitesurfen in de Waddenzee en ook voor de World Cup in St. Peter-Ording geopperd. Een selectie:

- ▶ alle kitesurfers krijgen een waterkaart, waarop de toegestane gebieden gemarkeerd zijn. Alle andere gebieden moeten worden vermeden.
- ▶ flyers leggen de regels in het nationale park uit: bijvoorbeeld dat groepen vogels gemedend moeten worden en dat de grenzen van de parkeerplaatsen gerespecteerd moeten worden. Afval moet in de juiste afvalbakken gegooid of meegenomen worden.
- ▶ informatieborden, versperringen en controleurs verhinderen dat bezoekers beschermingszones op stranden, in kwelders en duinen betreden.
- ▶ medewerkers van het nationaal park of natuurbeschermingsverenigingen baten een informatiestand uit tijdens het evenement, deelnemers van het Vrijwillige Ecologische Jaar (FÖJ) en vrijwilligers gaan op pad om kitesurfers voor te lichten.
- ▶ de licht- en geluidsterkte worden iets verminderd. Alle kosten die voor het milieu ontstaan, moeten worden gedragen door de organisator.
- ▶ Voor het kitesurfen in de Waddenzee is er een algemeen geldende wettelijke regeling nodig: in het beschermingsgebied mag het alleen in de uitdrukkelijk daartoe voorbehouden gebieden toegestaan zijn, anders niet. Zo wordt de uitvoering van de sport verder mogelijk gemaakt, zonder de natuur van de Waddenzee in gevaar te brengen.

STATION 4

KLIMAATVRIENDELIJK TOERISME

HOOFDVRAAG

Wat is klimaatvriendelijk toerisme?

VERWERVING VAN KENNIS EN ERKENNING

- ▶ Toerisme heeft door de productie van CO₂ invloed op het klimaat.
- ▶ Verschillende soorten reizen hebben een verschillende invloed.

- ▶ Er zijn mogelijkheden om de eigen vakantie milieuvriendelijk te organiseren.

MATERIAAL

- ▶ Werkblad (2 pagina's): Klimaatvriendelijk toerisme – wat moet dat dan zijn?
- ▶ Werkblad: Feitenparade 1

ACHTERGRONDINFORMATIE

Over dit station

Het principe "vakantie" is de leerlingen bekend uit het dagelijkse leven. Op dit station komen de leerlingen te weten dat een vakantiereis "klimaatgassen" produceert en daardoor invloed heeft op het klimaat van onze planeet. Ze komen de betekenis van de "klimaatvoetafdruk" te weten en zien in dat de opstelling van de vakantie invloed heeft op de klimaatvriendelijkheid. De leerlingen testen de eigen handelingsmogelijkheden bij de theoretische opstelling van een klimaatvriendelijke vakantie.

Klimaatproblematiek

Klimaatgassen zoals koolstofdioxide (CO₂), methaan of lachgas versterken het broeikaseffect en bevorderen de opwarming van de aarde. Als daardoor de ijsmassa's aan de polen van de aarde smelten, vergroot het watervolume van de oceanen en stijgt de zeespiegel. Voor de kustregio's van de Waddenzee betekent dat een verhoogd risico op overstromingen. Als de zeespiegel permanent stijgt, verandert de kustlijn. Kustlandschappen en zelfs hele eilanden zouden daardoor verloren kunnen gaan. De klimaatverandering heeft ook nog andere gevolgen voor de Waddenzee (zoals ook voor de hele wereld), zo zullen bijvoorbeeld de natuurlijke soortgemeenschappen veranderen. Daarom is klimaatbescherming ook een basisvoorwaarde om het werelderfgoed Waddenzee duurzaam te kunnen houden en geldt de beperking van klimaatgassen als klimaat- en Waddenzeebeschermtng.

Nederland, Duitsland en Denemarken volgen een gemeenschappelijk doel: tegen 2030 zou de hele Waddenzeeregio klimaat-neutraal moeten worden. Daarvoor moeten vele economische sectoren en het eigen gedrag aangepast worden. Ook het toerisme in het waddengebied is daardoor getroffen, omdat het een jaarlijkse belasting van 1,5 miljoen ton CO₂-equivalenten creëert. Dit komt overeen met gemiddeld 15 kilogram CO₂-equivalenten per persoon en per dag, respectievelijk

150 kg voor een gemiddelde reis. Daarbij is het toerisme in het waddengebied in vergelijking al klimaatvriendelijker dan andere vormen van toerisme: bij een tweeweekse all inclusive-vliegreis naar Mexico komt er bijvoorbeeld gemiddeld 516 kg CO₂-equivalenten per persoon en per dag op de teller. Toch zijn er ook voor het toerisme in het waddengebied nog vele verbeteringsmogelijkheden.

De "klimaatvoetafdruk" van een reis drukt de uitstoot aan klimaatgassen uit en bestaat uit vijf bouwstenen: heen- en terugreis, mobiliteit, onderdak, voeding en recreatieprogramma.

In het kader van een onderzoek naar klimaatvriendelijk Waddenzeetoerisme, berekende het WWF het aandeel van elke bouwsteen aan de totale CO₂-uitstoot. Derhalve hebben de heen- en terugreis (34%) en de mobiliteit ter plekke (30%) de meeste relevantie. Gevolgd door onderdak (23%) en voeding (11%). Het recreatieprogramma veroorzaakte de laagste uitstoot (2%). Uitgebreide informatie over het WWF-onderzoek vindt u op: www.wwf.de/watt/klitouwatt

Opmerking: om enige vergelijking te creëren wordt de werking van klimaatgassen, zoals methaan of lachgas, vaak omgerekend in "koolstofdioxidewerking". Onder het begrip "CO₂-equivalent" worden dan meerdere klimaatrelevante gassen samengevat.

Mobiliteit

Ongeveer 80 percent van de vakantiegangers komt met de auto naar de Noordzee. De klimaatvriendelijke rit met de trein en de bus is minder populair, omdat hij minder comfortabel is of als minder comfortabel wordt beschouwd. Vlieland en Schiermonnikoog zijn autovrije eilanden. Op veel plaatsen probeert men milieuvriendelijke vakantiehuizen en -hotels te bouwen. Ze bieden infrastructures, die de auto misbaar maken: eiland-treinen, paardenkoetsen of fietsverhuur. Op grotere eilanden zoals Sylt en Amrum kunnen de bezoekers scootmobielen huren.

Voeding

Door te kiezen voor regionale seizoensproducten wordt er bespaard op transport met minder CO₂ als gevolg. Ook voor vis geldt: de aankoop bij de plaatselijke visser is in vergelijking met geïmporteerde waren van een fabrieksschip in de regel milieuvriendelijker. Maar ook de vangwijze moet ecologisch duurzaam zijn. De viswijzer van het WWF geeft tips voor de best mogelijke keuze. Op het vlak van de vleesconsumptie zijn er grote verschillen m.b.t. de klimaatbalans. De hoeveelheid uitgestoten klimaatgassen hangt onder andere af van de gehouden diersoort, de vorm van de veehouderij alsook van de teelt en herkomst van voer. Biovlees van regionale bedrijven veroorzaakt de laagste uitstoot.

Onderdak

Accommodaties met niet-geïsoleerde kamers of heel omvangrijke faciliteiten (bv. spa, golfbaan, airconditioning) verbruiken veel hulpmiddelen en hebben een hoge CO₂-uitstoot. Dankzij het hogere milieubewustzijn in de maatschappij zijn er echter ook in het waddengebied steeds meer goed uitgeruste en toch klimaatvriendelijke accommodaties. In het beste geval hebben de gastheren hun huis goed geïsoleerd, werken ze met groene stroom en energiebesparende toestellen en bieden ze biologische eetwaren uit de streek aan. Mensen die met de tent op vakantie gaan, hebben meestal de kleinste klimaatvoetafdruk, omdat ze geen of nauwelijks stroom verbruiken.

Recreatie

Wandelen in de wadden, baden, paardrijden, fietsen, surfen, zandkastelen bouwen, mosselen plukken, vogels observeren... De meeste activiteiten in het waddengebied vereisen een beetje spierkracht en produceren maar weinig gassen die schadelijk zijn voor het klimaat. Excursies met een motorboot daarentegen hebben brandstof nodig en produceren dus ook CO₂. Ook recreatieve faciliteiten zoals zwembaden verbruiken in vergelijking veel energie. Om het klimaatdoel van de Waddenzeeregio tot 2030 te bereiken, zijn er ook in deze gebieden nog vele technische verbeteringen noodzakelijk. Een voorbeeld: excursieboten zouden aangedreven kunnen worden met elektrische en groene stroom.

Waddenproducten

Veel winkels, restaurants, verhuurders van accommodatie, molenaars, vissers en boeren willen graag lokale duurzame producten maken en gebruiken. En hun werk ook zo duurzaam mogelijk uitvoeren. Zogenaamde Waddenproducten met een keurmerk dat Waddengoud heet. De interesse voor duurzaamheid en streekelijke producten neemt toe. Bij de drie nationale parken in het Nederlandse waddengebied zijn groepen "gastheren van het nationaal park" actief, die opleidingen krijgen en voorlichting geven aan hun gasten.

STATION 5

ECONOMIE EN MENSEN

HOOFDVRAAG

Welke invloed heeft toerisme op het leven van mensen in de vakantiegebieden?

VERWERVING VAN KENNIS EN ERKENNING

- ▶ De Waddenzeeregio is een landbouw- en economisch gebied.
- ▶ Toerisme is de belangrijkste economische factor en levensbasis van vele plaatselijke bewoners.

- ▶ Toerisme beïnvloedt het leven van de plaatselijke bewoners.
- ▶ Het toeristisch aanbod kan rekening houden met economische, sociale en ecologische belangen.

MATERIAAL

- ▶ Werkblad: Hoe beïnvloeden de gasten het leven van de plaatselijke bewoners?
- ▶ Werkblad: Welk beroep zou jij graag uitvoeren?

ACHTERGRONDINFORMATIE

Over dit station

Het toerisme is vandaag de belangrijkste economische factor van de Waddenzeeregio. De leerlingen komen door interviews met zes echte kustbewoners te weten hoe het toerisme het leven van de mensen vormt en vergelijken hun alledaagse leven met dat van de kustbewoners. Officiële inwoners- en bezoekersaantallen van verschillende kustgemeenten verduidelijken de leerlingen hoe sterk deze plekken beïnvloed worden door het toerisme. Het toerisme creëert in de kustregio's veel specifieke banen. De leerlingen verwerven inzicht in de diversiteit van de beroepsmogelijkheden en ontwikkelen ideeën voor eigen toeristische aanbiedingen.

Waddenzeetoerisme

Het eerste Nederlandse eiland met een badhotel was Ameland, aan het einde van de 19e eeuw. De daaropvolgende sterke bebouwing en de uitbouw van de infrastructuur veranderden het gezicht van de regio en het leven van de plaatselijke bevolking. Op de eilanden in de Waddenzee wonen vandaag de dag ongeveer 75.000 mensen, aan de kust van het vasteland ongeveer 3,3 miljoen. Ze delen hun thuisland met een aanzienlijk hoger aantal bezoekers: elk jaar brengen meer dan 10 miljoen mensen hun vakantie door in het waddengebied. Daarbij komen nog eens rond 30-40 miljoen dagtoeristen.

Het hoge aantal bezoekers heeft ertoe geleid dat vele kustbewoners hun inkomen uit met het toerisme verbonden sectoren halen. In bijna alle regio's is er een duidelijk verschil tussen het winter- en zomerseizoen. Een groot deel van de aanbieders maakt gebruik van de goede omzet van de zomer om vooral de wintertijd met weinig bezoekers te overbruggen.

De regio als economische ruimte

De regio in de onmiddellijke nabijheid van de Waddenzee leeft vooral van het toerisme. In de drie landen van de Waddenzee wordt de jaarlijkse omzet van het toerisme op 3,5 tot 5,5 miljard geschat.

De op één na belangrijkste economische sector van de regio is de landbouw. In de kwelder wordt melk- en slachtvee gefokt of graan en groente geteeld. Ook in de Waddenzeeregio wordt de "landelijke idylle" zeldzamer en de industrialisering van de landbouw ruikt op. Er is steeds minder grasland en koolzaad en maïs domineren op vele plekken.

De visserij aan de Noordzeekust heeft vandaag in de meeste dorpen een relatief gering economisch belang. Voor het beschermingsgebied van de Waddenzee is het echter een conflictthema. De garnalenvissers werken bijvoorbeeld met boomkorren en bodemsleepnetten. Daar komt veel bijvangst van jonge visjes en ongewervelde dieren bij kijken en ook de zeebodem wordt aangetast. Zo wordt ook de bescherming van de natuurlijke onderwaterwereld in het nationaal park bemoeilijkt.

Overige economische takken die belangrijk zijn voor de Waddenzeeregio zijn de scheepvaart, havenconomie en energieopwekking. De opwekking van hernieuwbare energie wint sinds 20 jaar aan belang. Vooral belangrijk voor de Noordzeekust is windenergie.

STATION 6

POLITIEK: STRATEGIE VOOR DE REGIO

HOOFDVRAAG

Hoe kan men toerisme en natuurbescherming samenbrengen?

VERWERVING VAN KENNIS EN ERKENNING

- ▶ De biotoop "Waddenzee" is een waardevolle basis voor het toerisme in de hele regio van de Waddenzee.

- ▶ Om het toerisme duurzaam en in harmonie met de natuurbescherming te vormen, hebben natuurbeschermers en belanghebbenden uit het toerisme uit de drie Waddenzee-landen een toerismestrategie ontwikkeld.

MATERIAAL

- ▶ Werkblad: Toerisme en natuur - gaat dat samen?

ACHTERGRONDINFORMATIE

Over dit station

Het nationale park van de Waddenzee bezit een hoge beschermingsstatus en een hoge ecologische waarde. Tegelijkertijd vormt het toerisme aan de kust en de eilanden van de Waddenzee een van de belangrijkste economische factoren van de streek. De leerlingen krijgen inzicht in de inhoud van de strategie van "Duurzaam toerisme op de bestemming van het werelderfgoed Waddenzee", die door gemeenschappelijk werk van vertegenwoordigers uit de toeristische sector en de natuurbescherming uit alle drie de Waddenzeelands ontstaat is, dus trilateraal en sectoroverschrijdend, en in 2014 werd besloten.

Een strategie waarheen?

Uit enquêtes blijkt dat voor vele gasten de schoonheid van de natuur een doorslaggevende factor is voor de keuze van een vakantiebestemming. Het door het nationale park gemotiveerde deel van het toerisme zorgt in het Duitse deel van de Waddenzee voor een jaarlijks inkomen van 150 miljoen euro. Een intact natuurlandschap draagt dus bij tot stabiel toerisme en zo tot de werkgelegenheid en de inkomsten van de regio. Om met het gewenste toerisme en de daaruit ontstaande risico's voor de biotoop Waddenzee om te gaan, hebben de drie Waddenzeelands een gemeenschappelijke strategie ontwikkeld. Het doel is de "buitengewoon universele waarde" van het werelderfgoed Waddenzee te beschermen en permanent te behouden. Het bijzondere van de samenwerking was het trilateraal (grensoverschrijdend) en cross-sectoraal (vakoverschrijdend) karakter. Voor het project werken de toeristische organisaties samen met ambtenaren en ministeries alsook met natuurbeschermingsorganisaties zoals het WWF en de Nederlandse Waddenvereniging - een nieuwheid!

De volgende teksten zijn gebaseerd op de strategie "Duurzaam toerisme in de bestemming werelderfgoed Waddenzee" (www.waddensea-worldheritage.org/nl).

De visie

De strategie moet een kader creëren om in het hele werelderfgoed Waddenzee een langdurig en grensoverschrijdend toerisme te ontwikkelen.

Visieverklaring

"Natuurbeheer en de ontwikkeling van duurzaam toerisme gaan hand in hand in de bestemming Werelderfgoed Waddenzee. Deze relatie wordt gekenmerkt door waardering, begrip, ervaring en actieve deelname van alle betrokken partners.

Mensen die welk deel van het waddengebied dan ook bezoeken of er wonen of werken, zijn zich bewust van en waarderen de 'Uitzonderlijke Universele Waarde' en het unieke landschap.

Zij zijn vastbesloten één en ander te behouden voor huidige en toekomstige generaties.

Plaatselijke ondernemingen en gemeenschappen profiteren zowel in economisch als maatschappelijk opzicht van het toeristisch kwaliteitsaanbod dat het ongeschonden karakter van de Waddenzee en de ecologische vereisten die gepaard gaan met de status van werelderfgoed ondersteunt."

Werelderfgoed – Kansen en verantwoordelijkheden

"De status van werelderfgoed is de meest prestigieuze, wereldwijd erkende, bekroning voor natuurlijk en cultureel erfgoed. De meeste mensen die in de buurt van het erfgoed wonen of erbij betrokken zijn, zijn er trots op. Plaatsing op de erfgoedlijst kan ook een stimulans zijn voor samenwerking, burgerlijke trots, maatschappelijk kapitaal en investeringen. Een werelderfgoed biedt de gemeenschappen ook een belangrijk mogelijk voordeel op het gebied van toerisme. (...)

Steeds duidelijker blijkt over de hele wereld dat de status van werelderfgoed van UNESCO de locaties een duidelijker mondiaal profiel verschaft dan anders het geval zou zijn geweest. Dat komt omdat 'werelderfgoed' wereldwijd voor toeristen steeds meer synoniem staat voor kwaliteit en uitzonderlijke ervaringen. De aanwijzing door UNESCO trekt onbetaalbare wereldwijde media-aandacht en biedt een enorme kans voor marketing en ontwikkeling van de bestemming. (...)

Alles wijst erop dat bezoekers van werelderfgoederen vaker internationaal georiënteerd en welvarend zijn, meer uitgeven op de plaats van bestemming, er langer blijven, en meer belangstelling hebben voor de waarden en de 'Uitzonderlijke Universele Waarde' ervan (inclusief de vraag hoe zij kunnen bijdragen aan behoud en beheer of duurzaamheid). (...)

Werelderfgoed-toeristen zijn ook kieskeuriger en eisen hogere kwaliteit. Simpel gezegd verwachten zij een bestemming van wereldklasse die het predicaat werelderfgoed waardig is. De Waddenzee als één samenhangend werelderfgoed biedt een schat aan nieuwe mogelijkheden. De wereldwijd erkende waarde en het 'unique selling point', die samenhangen met de status van werelderfgoed, bieden nieuwe kansen aan het toerisme en de plaatselijke economieën, die alleen benut kunnen worden door middel van een consistente, grensoverschrijdende aanpak - onderbouwd door onafhankelijke monitoring, strategische evaluatie en innovatief onderzoek."

Strategische doelen en maatregelen in de toeristische strategie

Strategische doelen

STRATEGISCHE DOELSTELLING EEN

Zorgen dat alle stakeholders de waarden van het werelderfgoedgebied Waddenzee op grensoverschrijdend niveau begrijpen en waarderen.

STRATEGISCHE DOELSTELLING TWEE

Zorgen dat stakeholders verantwoordelijkheid dragen voor en bijdragen aan de bescherming van de 'Uitzonderlijke Universele Waarde' door betrokkenheid bij het beheer van toerisme en de ontwikkeling van producten.

Maatregelen

1. het bewustzijn en de zichtbaarheid van het werelderfgoed en de voordelen daarvan voor natuur, economie en maatschappij bij de stakeholders verbeteren.

2. Stakeholders de capaciteit en middelen bieden om het toerisme efficiënt, verantwoord en duurzaam te geleiden, op basis van de plaatselijke situatie en behoeften (bijv. kwalificatie en training, voorbeelden van beste praktijken, voorlichting, informatie-uitwisseling, netwerken).

3 Voorlichtingsmateriaal ontwikkelen en de (plaatselijke) trots op het werelderfgoed Waddenzee versterken.

4. Gemeenschappelijke programma's opstellen op het gebied van beheer en planning van toerisme in het hele werelderfgoed, in het verlengde van de 'Uitzonderlijke Universele waarde' van het gebied, met een specifieke bestemmingsbenadering.

5. Een sterk merk 'werelderfgoed Waddenzee' als uitgangspunt voor de ontwikkeling van kwaliteitsproducten, -diensten en -faciliteiten (gemeenschappelijke normen en kwaliteitsregelingen)

6. Een duurzame bestemming werelderfgoed Waddenzee, steunend op grensoverschrijdende samenwerking.

STRATEGISCHE DOELSTELLING DRIE

Zorgen voor consistente communicatie en marketing en voor het onder de aandacht brengen van het toeristisch kwaliteitsaanbod van de bestemming Werelderfgoed Waddenzee door de toerismesector.

7. ontwikkeling van een gezamenlijke marketing- benadering (producten, diensten, voorzieningen) voor de bestemming werelderfgoed Waddenzee, die bijdraagt aan de doelstellingen van het werelderfgoed.

8. Integratie van de werelderfgoedmarketing in bestaande regionale en nationale marketingactiviteiten.

9. Voortzetting van de gezamenlijke communicatie- en informatieactiviteiten om het profiel en de zichtbaarheid van de bestemming Waddenzee lokaal, nationaal en internationaal te versterken.

STRATEGISCHE DOELSTELLING VIER

Zorgen dat natuurbeheer, toerisme en lokale gemeenschappen profiteren van de status van werelderfgoed.

10. Meer betrokkenheid van stakeholders in grensoverschrijdende activiteiten voor het werelderfgoed (grensoverschrijdende samenwerking en netwerken, samenwerking met andere werelderfgoedlocaties en UNESCO-programma's).

11. Bevordering van het werelderfgoed en duurzaam toerisme als instrument om de kwaliteit van leven in plaatselijke gemeenschappen en duurzame regionale ontwikkeling te behouden en verbeteren.

12. Inkomsten genereren uit kwaliteitstoerisme ten behoeve van stakeholders en voor de bescherming van het werelderfgoed Waddenzee.

COLOFON

- ▶ Uitgever: WWF Duitsland, Berlijn
www.wwf.de
- ▶ Redactie: Anja Szczesinski, WWF Duitsland
Evelyn Schollenberger, administratie van het Nationaal Park Waddenzee van Sleeswijk-Holstein
Johan Krol, Natuurcentrum Ameland
Arthur Oosterbaan, Ecomare Texel
- ▶ Concept: .natureConcept. Peter Szekeres
Medewerkers: Ilka Wäsche, Peter Szekeres, Jutta Kieseewetter, Melina Wiedera, Lena Fuhlbrügge
- ▶ Tekst: Nicoline Haas, Florian Wichers, Dr. Johanna Prinz
- ▶ Vakkundig advies:
Dr. Harald Marencic, Common Wadden Sea Secretariat
Ulrik Geldermann Lützen, Vadehavets Formidlerforum
Dr. Hans-Ulrich Rösner, WWF, Jaco Spek, Ecomare Texel
Marc ter Ellen, Informatiecentrum De Noordwester
- ▶ Foto's: de fotorechten zijn voor zover niet anders aangeduid in bezit van WWF Duitsland.
Foto omslag: Martin Stock
- ▶ Lay-out: skalierbar Barbara M. Duraj
- ▶ Toeleveringsbron: WWF Wattenmeerbüro
Hafenstraße 3 / D-25813 Husum
Tel. +49 (0)4841 668530 / husum@wwf.de
- ▶ Download: www.wwf.de/watt/bildung
- ▶ © Mei 2015 WWF Duitsland, Berlijn
- ▶ Klimaatneutraal gedrukt, mineraalolievrije inkt op 100 % gerecycled papier

Met dank aan de Bingo-Umweltlotterie Sleeswijk-Holstein voor de ondersteuning bij de financiering van dit materiaal.

Gepubliceerd in het kader van het Interreg IVB-project PROWAD – Protect & Prosper deels gefinancierd met middelen van het Europees Regionaal Ontwikkelingsfonds.

**The Interreg IVB
North Sea Region
Programme**

*Investing in the future by working together
for a sustainable and competitive region*

NAAM: _____

GROEP: _____

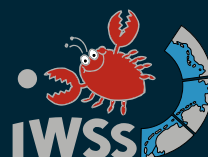

WWF

Samengesteld
door WWF
Duitsland

WORKSHOP WERELDERFGOED

Duurzaam toerisme in de Waddenzee

CHECKLIST VOOR JE OPDRACHTEN

BEHOUD HET OVERZICHT

■ Kruis aan welke opdrachten je al gedaan hebt.

STATION 1 – REISBESTEMMING NOORDZEE

OPDRACHT 1 Bepaal je vakantietype.

OPDRACHT 2 Maak een lijst met activiteiten voor vakantiegangers aan de Noordzee.

 Maak een lijst met de infrastructuur die daarvoor nodig zijn.

 Zet de verschillende infrastructuur bij elk type vakantieganger.

STATION 2 – WERELDERFGOED WADDENZEE

OPDRACHT 3 Lees de feitenparade en vul de ontbrekende tekst in.

OPDRACHT 4 Teken de landsgrenzen met behulp van een atlas.

 Benoem de populaire vakantieoord op de kaart.

 Benoem de beschermingsgebieden van de Waddenzeeregio.

OPDRACHT 5 Noteer de bijzonderheden van het werelderfgoed Waddenzee.

 Schrijf een tekst voor iemand die nog nooit in het waddengebied is geweest.

 Noteer problemen die door toeristen veroorzaakt kunnen worden.

STATION 3 – TOERISME EN NATUURBESCHERMING

OPDRACHT 6 Leg uit waarom Mark niet mag kitesurfen aan het strand.

 Lees de feitenparade en leg uit wat een kernzone is.

 Onderzoek het verschil tussen een nationaal park en een werelderfgoed.

OPDRACHT 7 Lees het krantenartikel en leg de kop uit.

 Bespreek met anderen de voor- en nadelen van de wereldbeker kitesurfen.

 Schrijf een lezersbrief met jouw mening over de wereldbeker kitesurfen.

STATION 4 – KLIMAATVRIENDELIJK TOERISME

OPDRACHT 8 Noteer kenmerken van klimaatvriendelijk toerisme.

OPDRACHT 9 Vergelijk de reizen en markeer diegene met veel CO₂-uitstoot.

 Noteer verbeteringsmogelijkheden voor vakantie reizen.

 Vergelijk de CO₂-uitstoot en stel een klimaatvriendelijke vakantie samen.

STATION 5 – ECONOMIE EN MENSEN

OPDRACHT 10 Noem verschillen tussen jou en een van de geïnterviewde mensen.

 Lees alle interviews en noteer gemeenschappelijke en verschillende punten tussen jou en de geïnterviewde mensen.

 Vergelijk de toeristenaantallen met de bewonersaantallen en denk na over welke invloed de toeristen hebben.

OPDRACHT 11 Noteer welk beroep jij in het waddengebied zou uitoefenen.

 Stel een toeristisch aanbod op voor vakantiegangers in het waddengebied.

 Denk na over een aanbod dat tegelijkertijd natuur- en toeristenvriendelijk is.

STATION 6 – POLITIEK: STRATEGIE VOOR DE REGIO

OPDRACHT 12 Zet bij elk strategisch doel een verklaring.

 Denk na over maatregelen waarmee de doelen van de toeristische strategie bereikt kunnen worden.

 Noem de uitdagingen die bij een samenwerking tussen drie landen en twee werkgebieden ontstaan.

OPDRACHT 13 Maak gebruik van alle informatie tot nog toe en ontwerp een reclameposter voor een vakantie in het waddengebied.

LEERCHECK

 Leercheck: controleer je kennis.

FEITENPARADE 1

DAT ZIT ERACHTER

BIOTOOP WADDENZEE

Op de dijk met de rug naar het eiland, sta je op de grens van de Waddenzee. Tussen dijk en Waddenzee liggen soms kwelders. Omdat ze steeds weer overstroomd worden, is de grond zout. Slechts enkele sterk aangepaste planten zoals zeekraal kunnen hier overleven.

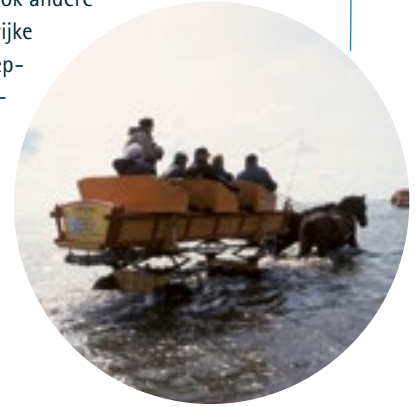
Bij vloed begint direct daarachter de zee. Er steken dan slechts enkele zandbanken uit het water. Daarop verzamelen zich zeehonden en vogels. Bij eb trekt de zee zich terug, en blijft er ongeveer 4500 vierkante kilometer zand en slijk over: het wad. Daar leven miljoenen mosselen, wormen, rivierkreeftjes en andere dieren.

Bij de Waddeneilanden eindigt de meer dan 11.500 vierkante kilometer grote Waddenzee, die zich over ongeveer 500 kilometer uitstrekt langs de kust. Eb en vloed veranderen dit landschap voortdurend. Ze verschuiven prielen en zandbanken, vormen kustlijnen en verleggen zelfs eilanden.

© Thomas Schubert / pixello

ECONOMISCHE RUIMTE WADDENZEE

De veruit belangrijkste economietak in het waddengebied is het toerisme. Het brengt elk jaar rond 3 à 5 miljard euro in het laajtje. In de Waddenzee zelf, maar nog meer in de regio rond de Waddenzee spelen ook andere economietakken een belangrijke rol, in het bijzonder de scheepvaart, de landbouw, de visserij en de energieproductie. Er wordt nog gedeeltelijk olie en gas gewonnen, maar aan de Noordzeekust in Duitsland en Denemarken wordt ondertussen veel meer stroom opgewekt door windkracht- en zonnepanelen.

WADDENZEE-BESCHERMINGSGBIED

In Nederland wordt de Waddenzee wettelijk beschermd en mag de natuur niet verstoord en beschadigd worden. In Nederland wordt de basis voor de bescherming en het beheer van de Waddenzee gevormd door de Planologische Kernbeslissing (PKB), de "derde Nota Waddenzee" en de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). In deze beleidsplannen ligt vastgelegd hoe de Waddenzee eruit moet zien, welke rol het gebied vervult en wat er bijvoorbeeld aan menselijke activiteit mag plaatsvinden (zoals visserij en recreatie).

WERELDERFGOED

De titel van werelderfgoed wordt verleend door een comité van de "Organisatie van de Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap, Cultuur en Communicatie" (UNESCO). Tot het werelderfgoed hoort ook het culturele werelderfgoed, dat momenteel bestaat uit meer dan 700 gebouwen of door mensen aangelegde gebieden. Een gedetailleerde inschatting moet tonen dat een gebied "unieke universele waarde" heeft, grotendeels onbeschadigd is en op lange termijn efficiënt beschermd wordt. De opgegeven gegevens bij de inschatting worden zorgvuldig gecontroleerd. Als een staat de bescherming van een werelderfgoed verwaarloost, kan UNESCO de erkenning ook weer wegnemen. Zo draagt de titel bij tot de succesvolle bescherming van de Waddenzee. Nederland heeft behalve het werelderfgoed Waddenzee nog negen andere door UNESCO erkende culturele werelderfgoederen.

DE KLIMAATVOETAFDruk

De toeristische klimaatvoetafdruk van het WWF toont, hoeveel broeikasgassen door een bepaalde reis in de atmosfeer terecht komen. Het grootste deel is daarbij CO₂, waarbij de werking van andere gassen wordt gerekend. De gekleurde vlakken tonen, hoeveel invloed de heen- en terugreis, accommodatie, eten en drinken en activiteiten ter plekke telkens hebben. Hoe meer broeikasgassen geproduceerd worden, des te groter de vlakken en de totale voetafdruk worden. Zo kunnen verschillende reizen gemakkelijk vergeleken worden.

FEITENPARADE 2

DAT ZIT ERACHTER

TOERISME AAN DE WADDENZEE

Tegenwoordig bezoeken rond 40 à 50 miljoen mensen de Waddenzee. De iets meer dan 3 miljoen kust- en eilandbewoners zijn daaraan gewend geraakt en velen leven ervan. Sinds het midden van de 19de eeuw komen er genoeg gasten om goed te kunnen leven van het toerisme. Het eerste Nederlandse eiland met een badhotel was Ameland, aan het einde van de 19e eeuw. Sindsdien draait het leven van vele plaatselijke bewoners rond de gasten. Ze verdienen hun geld bijvoorbeeld met hotels en vakantiehuizen, restaurants en souvenirwinkels, natuurexcursies- en dorpswandelingen. Aangezien veel mensen de natuur waarderen en juist daarvoor naar de Waddeneilanden komen, wordt ook de natuurbescherming steeds belangrijker voor het toerisme.

KRAAMKAMER

Vele Noordzeevissen komen in de Waddenzee uit het ei of komen als heel jonge vissen in het wad. Daarom wordt het ook de "kraamkamer" van de Noordzee genoemd. Vooral schollen, maar ook haringen en zeetongen groeien op in de Waddenzee. Het ondiepe water is warmer dan de open zee en de sterk wisselende waterpeilen houden grote vissen weg. Zonder vijanden die hen opvreten, maar met veel voedsel, worden de jonge vissen snel groter.

Ook voor vele vogels, zeehonden en grijze zeehonden is de Waddenzee een kraamkamer. Eind mei begint de ongeveer één maand durende werptijd van de zeehondwijfjes: ze baren bij eb op een zandbank in het wad. Al bij de eerste vloed moeten hun jongen leren zwemmen.

De grijze zeehond krijgt in januari jongen met een mooie witte vacht en deze moeten vier weken droog liggen om eerst te groeien en te verharen voor ze kunnen zwemmen.

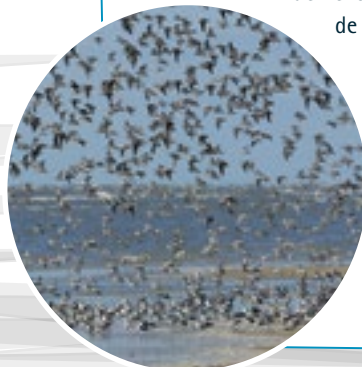

ZONES IN DE WADDENZEE

De Waddenzee in Nederland kent drie verschillende zones waar recreatie en natuurbelangen op elkaar afgestemd worden. In sommige zones is wel recreatie mogelijk zonder effecten op de natuur, in andere minder of helemaal niet. Gebieden die gevoelig zijn voor verstoring zijn in de regel moeilijk bereikbaar voor recreanten. De zones met recreatief medegebruik liggen langs de kust en de hoofdvaargeulen. Hier zijn voorzieningen voor de recreatie zoals strandjes, trailerhellingen en ligplaatsen voor passanten. De zones met beperkt recreatief medegebruik zijn belangrijke natuurgebieden, die bij laag water droogvallen. Vogels foerageren er. Er mogen geen trailerhellingen worden aangelegd en naar uitbreiding van passantenligplaatsen wordt kritisch gekeken. De afgesloten gebieden vormen de zones met geen of nauwelijks recreatief medegebruik. Het zijn hoogwatervluchtplaatsen, foerageergebieden voor zeehonden, broedkolonies, enzovoort. Als ze al open zijn voor recreanten is het slechts tijdelijk. Elk jaar wordt bekeken of het vanwege natuurbelangen nodig is de zoneringsaan te passen.

TREKVOGELS

Elk jaar zetten rond 10 miljoen wad- en watervogels tijdens de vogeltrek koers naar de Waddenzee als foerageerplaats en "tankstation". Ze landen, foerageren, leggen energievoorraden aan en vliegen dan verder. Aankomen – foerageren – opvetten – verder vliegen luidt hun motto op weg naar hun broedgebieden evenals op hun terugweg. Daarom heet de Waddenzee ook een "draaischijf" van de vogeltrek. Zonder de Waddenzee zouden vele trekvogels niet genoeg vetreserves hebben voor de lange vlucht. Ze zouden halverwege krachteloos uit de lucht vallen. Typische trekvogels in de Waddenzee zijn de rotgans, de bonte strandloper en de kanoet.

IN DE WADBODEM

Op en onder één enkele vierkante meter wadbodem kunnen zich 100 wadpieren, 300 kokkels of 60.000 wadkreeftjes ophouden. Ze vinden allemaal voldoende te eten, omdat er zich in het zeewater en in de wadgrond een massa organische stoffen bevindt. Dit zijn levende of ook gestorven organismen, die door de getijden heen en weer gespoeld worden.

De koker van de wadpier ligt ongeveer 30 centimeter onder de grond. In zijn u-vormige koker eet hij zand en verteert de daarin zittende organische stoffen. Het "schone" zand scheidt hij weer uit als tandpastahoopjes. In de Waddenzee zitten ongeveer 30 keer meer wadpieren dan mensen op de wereld.

WELK TYPE VAKANTIEGANGER BEN JIJ?

1 WAARVOOR ZOU JIJ VROEG OPSTAAN?

- A** Voor goede wind en leuke golven om te surfen. Of om te gaan joggen.
- B** Voor de zonsopgang aan het strand, wanneer de lucht zo heerlijk zout is.
- C** Voor een wandeling, waarbij ik een paar vogels kan observeren.
- D** Voor de gedekte ontbijt tafel, waaraan mijn vrienden en gezin al op mij wachten.

© Ecomare / Sybke Dijkzen

2 WAT IS OP VAKANTIE HET BELANGRIJKST VOOR JOU?

- A** Veel beweging.
- B** Je laten verwennen.
- C** Zoveel mogelijk dieren zien.
- D** Activiteiten met het gezin.

© Ecomare / Oscar Bos

3 WAT WIL JIJ OP VAKANTIE ETEN?

- A** Lichte kost, zodat ik meteen weer op pad kan.
- B** Speciale gerechten in dure restaurants.
- C** Regionale keuken, het liefst onderweg.
- D** Maakt niet uit, het belangrijkste is dat iedereen samen is.

4 WAT ZOU VOOR JOU HET ABSOLUTE VAKANTIEHOOGTEPUNT ZIJN?

- A** Eindelijk een nieuw fiets- of surfrecord vestigen.
- B** Een bezoek aan een schoonheidssalon met spa.
- C** Een levende grijze zeehond zien.
- D** Tijd voor gesprekken met vrienden hebben.

5 WAT DOE JE ALS HET REGENT?

- A** Ik ben sowieso al nat van het surfen.
- B** Ik ga voor een massage.
- C** Verder wandelen. De meeste regen valt toch naast mij.
- D** Ik organiseer een spelletjesmiddag.

6 HOE VERBLIJF JE OP JE DROOMVAKANTIE?

- A** In een jeugdherberg of in een sporthotel.
- B** In een viersterrenhotel, all-inclusive.
- C** In een tent of in een chalet
- D** In een vakantiehuis met een grote woonkamer.

© Olga Meier-Sander / pixelio

7 WAT DOE JE TIJDENS DE HEENREIS?

- A** Armworstelen of gewichtstraining.
- B** Ik slaap enkele uurtjes.
- C** Ik controleer mijn camera en rugzak.
- D** Ik speel "stad, land, rivier".

OPDRACHT

1

Kruis bij alle vragen het antwoord aan dat het meest van toepassing is op jou. Tel welke letters je het vaakst aangekruist hebt. Op de volgende pagina vind je met welk type vakantieganger jij overeenkomt. Als je van meerdere letters hetzelfde aantal hebt, zijn beide vakantiegangers van toepassing op jou.

VERSCHILLENDE VAKANTIES IN HET WADDENGEBIED

A

SPORT

Je wilt op vakantie het liefst zoveel mogelijk sport beoefenen. Binnen zitten vind je saai. Men vindt je aan het surfen aan het strand, aan het zeilen op de Noordzee of op de fiets. Het liefst jog je op een eiland waarop weinig of zelfs geen auto's rijden. Je ziet liever af van roomservice dan van fietsverhuur. Je kent de zones van het beschermingsgebied Waddenzee uit je hoofd, zodat je altijd weet waar kitesurfen of strandzeilen toegelaten zijn.

© Rainer Sturm / pixelio

© Julien Christ / pixelio

B

WELLNESS

Op vakantie kan het niet comfortabel genoeg zijn voor jou. Je hecht veel belang aan het welzijn van je lichaam en geest, het liefst in een luxehotel. Aan de Noordzee bevallen je de zoute lucht, het geruis van de zee en het verre uitzicht. Pure ontspanning! Je probeert graag nieuwe wellnessaanbiedingen uit zoals strandyoga, vastenkuren of ayurveda. Behalve voor lange strandwandelingen of om te gaan winkelen, kom je niet uit je hotelkamer.

C

NATUUR

De natuur is voor jou niet enkel een mooie achtergrond, maar de hoofdreden van de reis naar de Waddenzee. Je bent nieuwsgierig en wil op vakantie minstens één nieuwe dier- of plantensoort leren kennen. Je neemt overal je foto toestel mee en gaat zelfs bij regen op pad. De wadvogels trekken zich tenslotte ook niets aan van de regen. Het liefst vaar je met de zeilboot naar de zeehondenbanken of bezoek je de wadvogeltelling in de Waddenzee. Op je volgende vakantie wil je absoluut een zeester vinden.

© Martin Stock

D

GEZIN

Je bent het liefst samen met je gezin of een groep vrienden. Eindelijk hebben jullie tijd voor gesprekken en gemeenschappelijke activiteiten. Bij regen organiseer je een zwembadbezoek voor iedereen en aan het strand boek je een strandhuisje voor de hele vakantie. Het museum in je vakantieoord ken je al, maar het bezoekerscentrum wil je in elk geval nog bezoeken. Je volgende vakantie wil je doorbrengen op een vakantieboerderij.

© Rainer Sturm / pixelio

EEN REISBESTEMMING VOOR IEDEREEN

VAKANTIE AAN WERELDERFGOED WADDENZEE

Op het strand de voeten omhoog doen en genieten van het geruis van de branding. Het met mosselen versierde zandkasteel verdedigen tegen de vloed. Blootvoets door het wad wandelen bij zonsondergang. Dat is nog lang niet alles!

Sinds meer dan 100 jaar is de Noordzeekust met zijn wad en eilanden een vakantiebestemming die steeds populairder wordt. Want: de Noordzeelucht verfrist het lichaam en de geest! Sportief of gezellig langs de dijken wandelen, fietsen of "klimaatwandelen" op de promenade met zicht op zee: hier kun je zonder inspanningen je gezondheid en fitheid verbeteren. En ook wanneer er een beetje meer beweging gewenst is, kom je aan je trekken: zwemmen, surfen en beachvolleybal zijn maar enkele van de sporten, waarbij je in of aan het water het beste van jezelf kunt geven.

Wellness voor lichaam en geest

De moderne horeca aan de Noordzee laat weinig wensen onvervuld: geniet van de veelzijdige keuken, op sommige plekken zelfs bereid door sterrenchefs. Ontspan in het zwembad en de sauna of tijdens een massage. Probeer de wellnesspecialiteit van het noorden: bij thalassotherapieën verwennen specialisten je huid en geest met zeewater, algen

of geneeskrachtige modder. Natuurlijk zijn er ook hotels en vakantiewoningen en campings in alle groottes en locaties!

Het unieke landschap van de Waddenzee hoeft echter niet enkel achtergrond te blijven: je ervaart haar frisheid en omvang op elk moment van dichtbij, in of aan het water, op de fiets of te voet. Tijdens rondleidingen door wadden en kwelders duik je in de dieren- en plantenwereld. Achtergrondkennis en spannende verhalen vind je ook in de talrijke informatiecentra van de Waddenzee, die als nationaal park beschermd en zelfs als werelderfgoed erkend is.

Ook de kinderen komen niets tekort

Het strand is de megazandbak bij uitstek – inclusief natuurlijke waterspeeltuin en mosselschatten. Bovendien bieden prachtige dieren- en recreatieparken alles om te spelen en te leren. En verder zijn er ook aantrekkelijke kinderprogramma's waarbij de kleinsten terloops veel leren over het milieu.

Feesten, concerten, bioscoop, voordrachten en lezingen maken deel uit van veelzijdige culturele programma's voor plaatselijke bewoners en gasten.

Zo veelzijdig als het leven in het gebied van de Waddenzee is, zo veelzijdig is ook het aanbod voor jou. Met het wad, het strand en de duinen blijven maar weinig wensen onvervuld.

OPDRACHT 2

 Lees de tekst en maak een lijst van alle activiteiten die vakantiegangers aan de Noordzee kunnen doen.

 Doe het eerste deel van de opdracht en denk na welke toeristische infrastructuur (bv. hotels, wegen, verhuur van strandhuisjes) nodig is voor de activiteiten.

Doe het eerste en tweede deel van deze opdracht en noteer welke types vakantiegangers uit opdracht 1 welke infrastructuur gebruiken. Vergelijk: welk type vakantieganger heeft het meest infrastructuur nodig? Hoe onderscheiden de infrastructuren zich?

BESTAAT HET WAD ALLEEN MAAR UIT SMURRIE?

Waddengids Sil Boom leidt elk jaar vele honderden bezoekers door het wad. Voor velen is dat een heel speciale belevenis waarop ze moeten wachten tot de zeebodem vrij ligt. Wat op het eerst gezicht saai lijkt, ontpopt zich op het tweede gezicht als een wriemelende biotoop. Stel je voor dat je met Sil op stap bent. Af en toe blaast de wind een deel van Sil's uitleg weg.

© Anne Marie Jansen | pixelfuud

ZO, EN DAT HIER IS EEN _____ -HOOP!
DE WORM ZIT ONGEVEER 30 _____
DIEPER, VEILIG VOOR VOGELS EN VISSEN. ZIJN KOKER
ZIET ERUIT ALS EEN "U". IN DE ENE OPENING KOMT ZAND
BINNEN, UIT DE ANDERE KOMT WADPIERPOEP. MAAR DAT IS
OOK GEWOON ZAND, ZELFS BIJZONDER SCHOON ZAND:
HET "VUILE" _____ GOEDJE HEEFT
DE WORM VERTEERD.

© Esmare / Siska Olijven

IN DE _____ ZITTEN
ONGEVEER DERTIG KEER MEER WADPIEREN
DAN MENSEN OP DE WERELD. ONDER DE
VIERKANTE METER WAAROP IK STA, KUNNEN ER
HONDERDEN ZITTEN. OF 300 _____
OF 60.000 WADKREEFTJES. IK BEGIN METEEN
TE GRAVEN...

SMAKELIJK, HÉ. VOOR VOGELS
IS DIT NET EEN BUFFET! ELK JAAR
KOMEN ONGEVEER 10 MILJOEN TREKVOGELS
HIERNAARTOE, BIJVOORBEELD _____,
BONTE STRANDLOPERS EN KANOETEN. DEZE WAD- EN
WATERVOGELS LADEN HIER HUN BATTERIJEN OP VOOR
HUN VLUCHT NAAR ZUIDERLIJKE KUSTSTREKEN, TOT
AFRIKA, WANT ZO VEEL VOEDSEL ALS HIER VINDEN ZE
NERGENS ANDERS. DAAROM HEET DE WADDENZEE
OOK " _____ VAN DE
VOGELTREK".

...EN DAT HIER IS
EEN PRIEL. DAARIN ZITTEN
ONZE DIERLIJKE VRIENDEN BIJ EB
NIET OP HET DROGE. VEEL VISSEN KRIJGEN
HIER HUN JONGEN, DIE IN HET WAD NAMELIJK
VEILIG ZIJN VOOR GROTERE VISSEN WEGENS DE
STERK WISSELENDE _____
DAAROM WORDT DE WADDENZEE OOK WEL
DE _____ VAN DE
NOORDZEE GENOEMD!

© Esmare / Siska Olijven

© Esmare / Siska Olijven

TJA, DAT IS DUS ONS WAD. IN
ENKELE UREN IS HIER WEER LAND ONDER.
MAAR DE WADDENZEE STREKT ZICH HOOG UIT TOT
AAN DE DIJK. HET STRAND EN DE _____ HOREN
DAAR OOK BIJ. DEZE ZIJN ZO ZOET DAT ALLEEN Aangepaste
PLANTEN ALS _____ ER KUNNEN GROEIEN.
DIE BEKIJKEN WE TEN SLOTTE NOG EVEN...
VOORWAARTS!

OPDRACHT 3

Vul de gaten in de tekst in. De teksten uit de feitenparade "In de Wadbodem", "Trekvogels", "Kinderkamer" en "Biotoop Waddenzee" zijn nuttig om de oplossing te vinden.

WAAR LIGT DE WADDENZEE EIGENLIJK?

OPDRACHT 4

- Teken de landsgrenzen op de kaart met behulp van een atlas. Noteer de namen van de landen op de kaart.
- Benoem bovendien de populaire vakantieoord Ameland, Fanø, Schiermonnikoog, Rømø, Texel, Sylt, St. Peter-Ording, Cuxhaven, Norderney, Hallig Hooge, Ribe en Husum op de kaart.

- Het werelderfgoedgebied bestaat uit verschillende beschermingsgebieden. Benoem op de kaart de vijf beschermingsgebieden: Nationaal park Waddenzee van Sleeswijk-Holstein, Nationaal park Nedersaksische Waddenzee, Nationaal park Hamburgse Waddenzee, Natuurreservaat Deense Waddenzee, Nederlandse Waddenzee-Beschermingsgebied.

ERKEND? ALS WAT?

WERELDERFGOED: NATUURBESCHERMINGS OSCAR VOOR DE WADDENZEE

■ Voor beste scenario, bijrol of filmmuziek: wie in Hollywood de Oscar krijgt, wordt op de hele wereld gerespecteerd voor zijn unieke prestatie. Zo gaat het ook een beetje met de titel "Werelderfgoed", die voor unieke en goed beschermde natuur verleend wordt.

In 2009 werd de Waddenzee door UNESCO erkend als een dergelijke "superster" onder de natuurgebieden. Wereldwijd zijn er maar ongeveer 230 werelderfgoederen (stand in 2015). Elke plaats is uniek, alle plaatsen zijn beschermd en vele zijn heel bekend. De erkenning als werelderfgoed is een grote eer, maar komt ook met een grote verantwoordelijkheid voor de bescherming, omdat een dergelijke site tenslotte uniek is op de wereld.

De Nederlands-Duits-Deense Waddenzee is het wereldwijd grootste aaneengesloten waddengebied ter wereld. Ze is pas een paar duizend jaren oud en dus nog heel jong voor een landschap. Wind en golven zorgen voor

© Ralf Boetschek / wikipedia

voortdurende verandering. Alle levende wezens moeten zich steeds weer aanpassen aan deze steeds veranderende voorwaarden. Meer dan 10.000 dier- en plantensoorten slagen hierin. De vele dieren en planten van het wad bieden voedsel voor rond 10 miljoen trekvogels en maken de Waddenzee onontbeerlijk voor het behoud van de globale soortendiversiteit.

In Duitsland wordt de Waddenzee streng beschermd als nationaal park. Ook in Denemarken is de Waddenzee een nationaal park en in Nederland een groot beschermingsgebied. Daardoor is de bescherming en het behoud van de Waddenzee ook gewaarborgd voor de toekomst.

WERELDERFGOEDEREN OP DE WERELD

Het Groot Barrièrerif (Australië) is het grootste door levende wezens gebouwde "bouwwerk" ter wereld. Korallen hebben in de zee een landschap van riffen en eilanden gevormd, dat groter is dan Groot-Brittannië. Daarin leven walvissen en zeeschildpadden, talloze vissen en vele andere zeedieren.

© Richard Ling / wikipedia

De Serengeti (Tanzania) is een van de laatste grote wildernisgebieden van Afrika. Er leven vele van de dieren die je kent uit dierenparken en boeken, zoals: olifanten, zebra's, giraffen, leeuwen, gnoes en hyena's.

© Kivanc / wikipedia

© Chen Syuan / wikipedia

De Grand Canyon (VS) is een gigantische kloof. Met zijn lengte van 450 kilometer zou hij Duitsland dwars in tweeën kunnen opdelen. De rivier de Colorado had miljoenen jaren nodig om de Grand Canyon uit het gesteente te spoelen.

OPDRACHT 5

⚙️ Noteer minstens vijf dingen die het werelderfgoed Waddenzee speciaal maken.

⚙️ Schrijf een korte tekst voor iemand die nog nooit over de Waddenzee heeft gehoord. Leg daarin uit wat de Waddenzee is en wat er zo bijzonder aan is, dat ze erkend is als werelderfgoed.

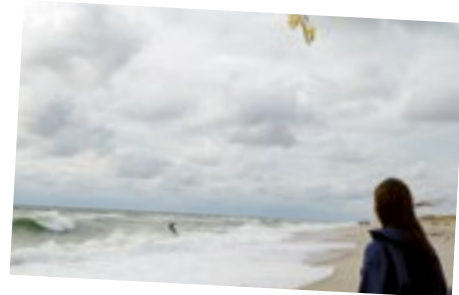
Laat je daarbij leiden door de teksten over de werelderfgoederen op de wereld.

De erkenning van natuurgebieden als werelderfgoed brengt veel aandacht met zich mee en mogelijk gaan vele toeristen ernaartoe. Overweeg tot welke problemen dat zou kunnen leiden en noteer er drie voorbeelden van.

MARK ZOU ERGENS ANDERS MOETEN SURFEN - WAAROM?

■ Mark heeft een nieuwe plaats om te kitesurfen gevonden. Hij bouwt zijn kite, de vlieger die hem op zijn surfplank over het water moet trekken, op het strand op. Het weer is perfect, hij verheugt zich op de start. Plots wordt hij aangesproken door Lea, een jonge vrouw met een klembord in haar hand en een verrekijker om haar hals.

LEA: "HOI. GOEDE DAG OM TE SURFEN?"

MARK: "O JA! EN WAT DOE JIJ HIER?"

LEA: "VOGELS TELLEN. IK WERK ALS VRIJWILLIGSTER BIJ DE NATUURBESCHERMING."

MARK: "GAAF."

LEA: "ZEG EENS... ZOU JE OOK ERGENS ANDERS OP HET WATER KUNNEN?"

MARK: "JA WEL. MAAR IK HEB TIJDENS HET JOGGEN HET STRAND HIER ONTDEKT EN HET IS GEWOON PERFECT. STOOR IK JE HIER MISSCHIEN?"

LEA: "NEE, MIJ NIET. MAAR DE DIEREN WEL."

MARK: "OKÉ... MAAR IK MAAK GEEN LAWAAI, NEEM MIJN AFVAL MEE TERUG ENZ."

LEA: "DAT IS SUPER, EN ZO TOON JE AL MEER RESPECT DAN VELE ANDEREN. MAAR JE KITE IS TOCH EEN PROBLEEM."

MARK: "WAAROM? DIE VLIEGT TOCH HOOG BOVEN HET WATER?"

LEA: "JA, MAAR DE VOGELS ZIEN HEM AAN ALS ROOFVOGEL EN RAKEN IN PANIEK. DAARBIJ VERLIEZEN ZE WAANZINNIG VEEL ENERGIE EN KUNNEN DE VLUCHT NAAR HET ZUIDEN DAN MISSCHIEN NIET MEER AAN."

MARK: O, DAT WIST IK HELEMAAL NIET. DUS KITESURFEN IS HIER VERBODEN?

LEA: "JA. WE ZITTEN HIER MIDDEN IN HET BESCHERMINGSGBIED VAN DE WADDENZEE. ALLES WAT DIEREN STOORT OF PLANTEN EN LANDSCHAP SCHAADT, IS HIER VERBODEN. IN DEZE ZONE MAG NIET GESURFT WORDEN, MAAR EEN PAAR KILOMETER VERDER MAG ER WEL AAN KITESURFEN GEDAAN WORDEN."

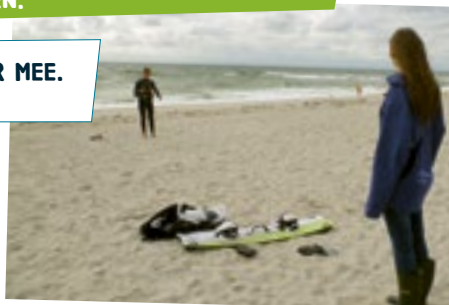
MARK: "WAT BEDOEL JE MET ZONE?"

LEA: "HET BESCHERMINGSGBIED VAN DE WADDENZEE IS OPGEDEELD IN VERSCHILLENDE BESCHERMINGSZONES. DE KERNZONE - SOMS OOK ZONE 1 OF FOERAGEERZONE GENOEMD - MAG HELEMAAL NIET OF ALLEEN OP DE WEGEN BETREDEN WORDEN."

MARK: "NOU GOED, DAN STOP IK ER HIER MEE. JAMMER DAT IK HET NIET EERDER WIST."

LEA: "BEDANKT, OOK IN NAAM VAN DE VOGELS. KAN IK JE HELPEN DE VLIAGER WEER OP TE VOUWEN?"

MARK: "JA, GRAAG."

WORD WEX-ER

Ben je minimaal 18 jaar oud, heb je interesse in het waddengebied en wil je graag je kennis delen door het geven van wadexcursies? Meld je dan aan voor de Werkgroep Excursies (WEX) van de Waddenvereniging. Je verblijft minimaal twee weken op een van de eilanden en geeft regelmatig excursies. Daarnaast is er voldoende tijd voor andere leuke dingen. Informatie: www.waddenvereniging.nl

OPDRACHT

6

Noteer waarom Mark niet mag kitesurfen aan het strand.

Leg bovendien uit welke betekenis de kernzone in het nationaal park van de Waddenzee heeft. Informatie over wat een nationaal park eigenlijk is, vind je in de feitenparade.

Onderzoek de verschillen tussen een nationaal park en een werelderfgoed. Informatie daarover vind je in de feitenparade.

Kitesurfers bedreigen trekvogels

Belangenconflicten over de Waddenzee

St. Peter-Ording. Natuurbeschermers eisen ter bescherming van trekvogels beperkingen bij de Kitesurf World Cup. De organisatoren moeten de regelingen en controles strenger maken. Deze vrezzen voor minder omzet en hebben daarbij ook de vertegenwoordigers van de lokale economie aan hun kant.

De World Cup bestaat sinds 2006 en is vandaag het grootste kitesurf-evenement ter wereld. In 2014 stonden er 122 surfers uit 26 landen aan de startlijn. 215.000 bezoekers feestten met hen mee. Het randprogramma is meegroeid: op ondertussen 20.000 vierkante meters lokken een straat met kraampjes en stands, BMX- en skateshows, een kitebeurs alsook dagelijkse concerten en feestten vele bezoekers. Van de bezoekers profiteert ook de regio, omdat deze grotendeels van het toerisme leeft.

Maar: dit alles vindt plaats midden in het nationaal park, een natuurbeschermingsgebied van het hoogste niveau en onderdeel van het werelderfgoed Waddenzee. Daarom bekritisieren milieubeschermers niet zonder reden de luide muziek tot laat in de nacht, het misbruik van duinen als camping en toilet, de kilometerlange files alsook de zware vrachtwagens en voertuigen die

in de bouw worden gebruikt, die voor en na het evenement in het nationaal park rondrijden.

Ten slotte is de World Cup in elk geval een hoogtepunt van het belangenconflict: steeds weer brengen kitesurfers vogels in gevaar, omdat ze ondanks het verbod in de buurt komen van hun foerageer- en broedgebieden. Tegen maar liefst 100 km/u razen sporters -getrokken door hun vliegers- over het water en voeren daarbij acrobatische stunts uit. De vogels raken daardoor

in paniek en verliezen mogelijk hun jongen of zo veel energie dat ze de reis naar hun overwinteringsgebieden niet overleven.

De wettelijke regelingen zijn onduidelijk, de belangen divers. Een oplossing is ondanks talrijke constructieve voorstellen van beide kanten nog niet in zicht. Tot een moddergevecht in het wad komt het echter niet; de onderhandelingen worden in het algemeen beleeft gehouden.

© Martha Hoopje

OPDRACHT

7

- Leg de kop van het krantenartikel uit.
- Bespreek het artikel in groepjes van twee of meer en noteer jullie mening. Moet de Kitesurf World Cup blijven plaatsvinden? Noem minstens twee argumenten voor en tegen.

Los de eerste twee delen van deze opdracht op. Schrijf een lezersbrief over het artikel. Een lezersbrief is een schriftelijke meningsuiting over een artikel. Hij gaat akkoord met, spreekt tegen of zet recht wat in het artikel stond en wordt dan in de volgende dagen in de krant gepubliceerd. Schrijf een lezersbrief waarin je je mening verdedigt.

KLIMAATVRIENDELIJK TOERISME - WAT MOET DAT DAN ZIJN?

■ Vakantietijd betekent voor vele mensen het verstand op nul zetten en sportief en actief bezig zijn. Helaas wordt daarbij het milieu vaak zwaar belast. De meeste mensen gaan maar enkele weken per jaar op vakantie, vele mensen op de wereld gaan zelfs helemaal niet. Het toerisme veroorzaakt toch ongeveer 5 percent van de totale broeikasgassen (bv. CO₂) die de klimaatverandering extreem versnellen. De daardoor veel sneller stijgende zeespiegel zou aan de Noordzeekust op den duur wadvlakten, kwelders en zelfs volledige eilanden kunnen overspoelen. Klimaatbescherming is dus ook Waddenzeebescherming. Niet elke vakantie creëert evenveel broeikasgassen. Hier zie je vier voorbeelden van reizen en welke klimaatbelasting ze veroorzaken.

© Photo Toek RT, Ameland

VAKANTIE VOOR IEDEREEN

Het is het hoogtepunt van het jaar voor An (11), Henk (9) en hun ouders: elke augustus gaan ze 16 dagen met de auto op vakantie naar Terschelling. Bijna elke dag rijden ze met de auto naar het strand met hun zwem- en picknickspullen in de zak. Maar ook festivals, pretparken en daguittapjes staan op het gezinsprogramma. Tussendoor ontspannen en eten de vier in hun vakantiehuisje, af en toe ook in een restaurant. Terug thuis in Amsterdam blijft het alledaagse gezinsleven nog een hele poos ontspannen en ze kijken allemaal al uit naar de volgende zomervakantie.

KOOLSTOFDIOXIDE PER PERSOON:

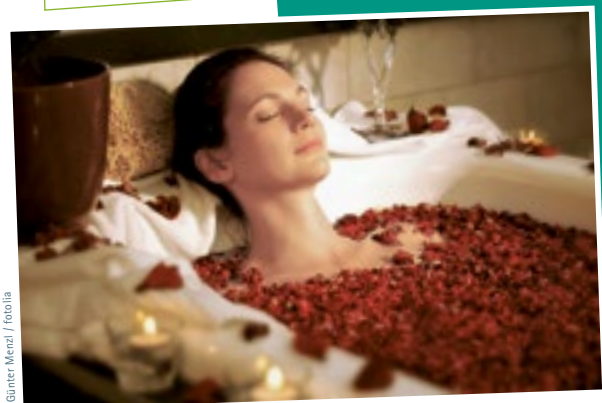
HEEN- EN TERUGREIS: 30 KG
ONDERDAK: 60 KG
ETEN EN DRINKEN: 17 KG
ACTIVITEITEN TER PLEKKE: 6 KG
TOTALE REIS: 113 KG

EERSTELAS VAKANTIE

Margriet Huisman (29) geniet ervan dat ook op vakantie alles om haar draait, maar volledig zonder stress: twee keer per jaar laat ze zich op Sylt in een duur wellnesshotel verwennen en geniet ze van een strandsauna, massages en de keuken van de topchefs op Sylt. 's Avonds vlijt ze zich alleen neer op het strand, geniet van de rust, het ruisen van de zee en de zeelucht. Na vier dagen vliegt ze goed uitgerust met een directe vlucht terug naar Amsterdam, natuurlijk in de businessklasse. In haar bagage heeft ze bijna altijd nieuwe ideeën voor haar bedrijf en een nieuw souvenir voor op haar bureautafel.

KOOLSTOFDIOXIDE PER PERSOON:
HEEN- EN TERUGREIS: 407 KG
ONDERDAK: 60 KG
ETEN EN DRINKEN: 47 KG
ACTIVITEITEN TER PLEKKE: 0 KG
TOTALE REIS: 514 KG

© Gunter Menz / fotolia

KLIMAATBESCHERMING OP VAKANTIE - HOE GAAT DAT?

TIP

Als je het milieu wilt beschermen, helpt de "klimaatvoetafdruk" je. Daarmee kan je vergelijken hoeveel koolstofdioxide bij een vakantie ontstaat, bijvoorbeeld door autoritten, vluchten, transport van etenswaren of de uitbating van gebouwen. Door de keuze van je vakantie kun je dus zelfs bijdragen aan klimaatbescherming.

© Olga Meier-Smider / pixello

VAKANTIETIJD = AVONTUUR

Als de vakantie begint, is voor Marie (26) en Sjoerd (25) één ding duidelijk: eindelijk weg uit Eindhoven, en richting natuur, waar dan ook. Als er maar vrijheid is! Deze keer belanden ze met Marie's oude VW-busje op een camping bij Texel. Daar genieten ze van de zomer, de natuur en het eten dat recht vanuit de boerderij komt. Warme maaltijden worden maar af en toe bereid op het kampeerpitje, wandelingen en fietstochten vinden daarentegen elke dag plaats. En Maries oude VW-busje heeft ook vakantie, behalve voor een uitstapje naar het natuurcentrum. Na acht dagen rijden ze weer naar het zuiden. En ze weten het zeker: ooit komen ze terug naar de Waddenzee.

**KOOLSTOFDIOXIDE
PER PERSOON:**

**HEEN- EN TERUGREIS: 80 KG
ONDERDAK: 0 KG
ETEN EN DRINKEN: 0 KG
ACTIVITEITEN TER PLEKKE: 3 KG
TOTALE REIS: 83 KG**

© Ecomare / Syntak Dijkse

VAKANTIE MET POWER

Mark (17) houdt van sportieve kicks. Sinds vorige zomer vindt hij kitesurfen het alleraardigst. Daarom gaat hij dit jaar met de trein van Amsterdam naar Sankt Peter-Ording, waar de World Cup plaatsvindt. Acht dagen lang berijdt hij de golven.

En bij eb staan joggen en fietsen op het programma. Het goedkope hotel ziet hij bijna alleen om te slapen, 's avonds eet hij in fastfoodrestaurant of snackbars. Na de vakantie is zijn spaargeld op, maar waarom zijn er anders vakantie- en bijbaantjes?

**KOOLSTOFDIOXIDE
PER PERSOON:**

**HEEN- EN TERUGREIS: 100 KG
ONDERDAK: 42 KG
ETEN EN DRINKEN: 30 KG
ACTIVITEITEN TER PLEKKE: 0 KG
TOTALE REIS: 172 KG**

KLIMAATGUNSTIG

In vergelijking met andere vakantiebestemmingen scoort de Waddenzee nog redelijk goed. Gemiddeld produceert elke vakantieganger in het waddengebied 15 kg CO₂ per dag en 150 kg per reis. Het toerisme van de totale regio van de Waddenzee draagt met 1,5 miljoen ton CO₂ bij tot de klimaatverandering. Maar ook een vakantie in het waddengebied kan meer of minder klimaatvriendelijk zijn, naargelang de invulling ervan.

OPDRACHT 8

Denk na over wat klimaatvriendelijk toerisme betekent. Noteer minstens twee aspecten.

OPDRACHT 9

- Omcirkel bij elke van de vier reizen door welk gebied het meest koolstofdioxide (CO₂) uitgestoten wordt.
- Kies een vakantievoorbeeld en schrijf op hoe de vakantie klimaatvriendelijker zou kunnen verlopen. Je vindt inspiratie door de vakanties met elkaar te vergelijken.
- Vergelijk de cijfers van de CO₂-uitstoot van alle vakanties. Stel een vakantie samen die zo weinig mogelijk CO₂ produceert. Beschrijf hoe de heen- en terugreis, de accommodatie en de activiteiten ter plekke eruit zouden kunnen zien.

HOE BEÏNVLOEDEN DE GASTEN HET LEVEN VAN DE PLAATSELIJKE BEWONERS?

In het interview vertellen zes kustbewoners welke ervaringen ze met de toeristen hebben.

RØMØ 650 INWONERS
1,9 MILJOEN BEZOEKERS PER JAAR

SCHIERMONNIKOOG 940 INWONERS
280.000 BEZOEKERS PER JAAR

HALLIG HOOGE 108 INWONERS
90.000 BEZOEKERS PER JAAR

HUSUM 22.500 INWONERS
4,0 MILJOEN BEZOEKERS PER JAAR

Mijn vrouw en ik hebben vele veranderingen in het toerisme meegemaakt. Sinds 1954 kunnen vakantiehuizen op Schiermonnikoog met aardgas verwarmd worden, wat het seizoen aanzienlijk verlengd heeft. In 1962 werd de haven gebouwd, wat de heen- en terugreis vergemakkelijkt. Vroeger kwamen de toeristen voor een week. Vandaag de dag blijven vele maar enkele dagen om rust te vinden. Het leven op het vasteland is sneller en moeilijker geworden. Goed voor de economie hier!

Sieger R., (77), Schiermonnikoog (Nederland)

Op Rømø zijn er "toeristische seizoenen": 's Zomers is het eiland vol vrolijke mensen die op vakantie zijn. De winkels en ijsalons komen dan weer tot leven. Wanneer het seizoen voorbij is, doen rust en vrede hun intrede. Dat is een goed evenwicht. Mijn man en ik zijn echter blij dat we hier het hele jaar werk hebben. Bij vele banen in de toeristische sector is het inkomen hoog noch gestaag.

Tanja R., (38), Rømø (Denemarken)

Ik volg hier mijn vrijwillig ecologisch jaar bij WWF. Het is fantastisch wanneer toeristen naar mij toe komen, ons aanbod loven en mijn werkzaamheden leuk vinden. Helaas zijn er ook vakantiegangers die ons niet serieus nemen, vooral 's zomers, wanneer er zo veel zijn. Maar hoe meer mensen van de Waddenzee gaan houden, des te meer er ook opkomen voor het nationale park.

Annemarie G., (20), Husum (Duitsland)

Ik verhuur twee vakantiehuizen en geef de gasten uitleg over de Waddenzee en zijn dieren. Het is een van de mooiste beroepen die ik ken. Hier wonen is haast netvakantie. Alleen 's zomers wordt het wat krap, als tot 800 daggasten tegelijkertijd ons kleine dorpje bezoeken. Soms wens ik wel eens dat het er minder waren. Maar wie zich hier goed voelt, komt ook nog terug als overnachtende gast!

Katja J., (40), Hallig Hooge (Duitsland)

Ik ben hier op het eiland geboren. Het is hier heerlijk rustig en er is veel natuur. 's Zomers komen de toeristen, dan is er heel wat te doen. We kunnen nieuwe mensen leren kennen en mooi geld verdienen. Over enkele jaren wil ik graag een bijbaan hebben in het hotel waar mijn vader werkt. Wanneer ik volwassen ben, trek ik wel naar het vasteland, denk ik. Daar wonen gewoon meer mensen.

Job N., (16), Schiermonnikoog (Nederland)

Ik woonde als kind al op de wadden. We fietsten bij vloed om te gaan zwemmen in zee en spelen in de duinen. Nu woon ik in Ribe. Bij eb kan men vanuit hier met de auto of tractorbus dwars door het wad naar Mandø rijden, een klein eiland. In de lente en herfst komen toeristen naar Ribe om de "zwarte zon" te zien: duizenden spreuwen zwermen dan in de hemel in ongelooflijke formaties.

Mette L. G., (74), Ribe (Denemarken)

OPDRACHT 10

Kies een van de zes geïnterviewde personen. Wat is in hun alledaagse leven anders dan in het jouwe? Noem minstens drie verschillen.

Lees alle interviews door. Benoem verschillen en gemeenschappelijke punten tussen het leven aan de Waddenzee en jouw leven.

Bekijk de vergelijking van toeristen- en inwoners-aantallen. Op welke plaatsen komen de meeste toeristen per inwoner? Reken de verhouding uit en denk na hoe het toerisme het leven van de plaatselijke bevolking op deze plaatsen beïnvloedt.

WELK BEROEP ZOU JIJ GRAAG HEBBEN?

Mensen die in het waddengebied wonen, hebben heel vaak beroepen die met toerisme te maken hebben. Ze bieden diensten aan, waarvoor gasten bereid zijn geld te betalen, bijvoorbeeld excursies, accommodatie of speciale activiteiten. De op dit werkblad genoemde beroepen tonen slechts enkele sectoren waarin mensen aan de Noordzee en Waddenzee kunnen werken. Maar er zijn er nog veel meer!

KIOSK-UITBATER

IJSVER-KOOPSTER

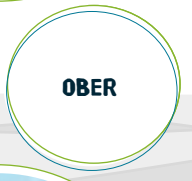
KOETSIER

GIDS

OBER

WADGIDS

TRACTOR-BESTUURDER

FIETSVER-HUURDER

HOTEL-BAZIN

VOGEL-BESCHERMER

STRAND-HUISJESVER-HUURSTER

EXCURSIE-BOTEN

KOK

POST-BOTEN

FOTOGRAAF

ZEILLE-RARES

RANGER IN NATIONAAL PARK

REDDERS

OPDRACHT 11

Welk beroep zou jij in het waddengebied willen uitoefenen en waarom?

Welk aanbod zou jij voor de toeristen in het waddengebied bedenken? Los het voorafgaande deel van de opdracht op.

Denk na of jouw aanbod voor de toeristen invloed heeft op de natuur. Schrijf op hoe je je toeristische aanbod zo kunt opstellen, dat het tegelijkertijd goed voor de natuur, goed voor de gasten en inwoners en ook op economisch vlak succesvol is.

TOERISME EN NATUUR - GAAT DAT SAMEN?

■ Het toerisme brengt elk jaar miljarden euro naar de Duitse, Deense en Nederlandse Waddenzeeregio's. Zonder de vele toeristen zouden de plaatselijke bewoners geen werk hebben en geen geld verdienen. De vele gasten bezoeken echter een heel gevoelig natuurgebied, dat goed beschermd moet worden.

Om dat mogelijk te maken, zijn mensen uit de toeristische sector en natuurbeschermers uit alle drie de Waddenzeelanden om de tafel gaan zitten om te bespreken hoe men duurzaam toerisme kan creëren. Dat leidde tot heel nuttige overwegingen:

- ▶ Toerisme en natuurbescherming moeten hand in hand gaan. – Iedereen die in het toerisme werkt, moet ervoor zorgen dat de Waddenzee behouden blijft.
- ▶ Alle belanghebbenden, bijvoorbeeld de natuurbescherming, het toerisme en de plaatselijke inwoners moeten voordeel hebben van het werelderfgoed.
- ▶ De mensen die in het waddengebied wonen of deze bezoeken, moeten weten dat ze zich in een bijzonder waardevol landschap bevinden.
- ▶ De mensen uit de toeristische sector moeten de gasten informeren over het werelderfgoed en er reclame voor maken.

Om ervoor te zorgen dat dat lukt, moeten er bepaalde dingen gedaan worden...

STRATEGISCHE DOELSTELLING EEN

Zorgen dat alle stakeholders de waarden van het werelderfgoedgebied Waddenzee op grensoverschrijdend niveau begrijpen en waarderen.

STRATEGISCHE DOELSTELLING TWEE

Zorgen dat stakeholders verantwoordelijkheid dragen voor en bijdragen aan de bescherming van de 'Uitzonderlijke Universele Waarde' door betrokkenheid bij het beheer van toerisme en de ontwikkeling van producten.

STRATEGISCHE DOELSTELLING DRIE

Zorgen voor consistente communicatie en marketing en voor het onder de aandacht brengen van het toeristisch kwaliteitsaanbod van de bestemming Werelderfgoed Waddenzee door de toerismesector.

STRATEGISCHE DOELSTELLING VIER

Zorgen dat natuurbeheer, toerisme en lokale gemeenschappen profiteren van de status van werelderfgoed.

OPDRACHT 12

 Teksten in officiële documenten zijn soms nogal omslachtig geformuleerd. Lees eerst de vier strategische doelen en dan de vier toelichtingen in de tekst. Zet bij elk strategisch doel een verklaring.

 Denk na over met welke maatregelen men de doelen van de toeristische strategie zou kunnen bereiken. Noteer bij elk doel minstens één maatregel. Bekijk de verschillende types vakantiegangers nog eens en overweeg of de maatregelen naargelang elk type verschillen.

 De toeristische strategie is door de drie landen, waarin het werelderfgoed Waddenzee ligt, samen uitgewerkt. Overweeg waarom niet elk land apart overwogen heeft hoe men het toerisme in het waddengebied kan vormen. Bovendien hebben mensen uit het toerisme en natuurbeschermers samengewerkt. Overweeg welke uitdagingen er zijn, wanneer mensen uit verschillende landen of verschillende werkgebieden samenwerken.

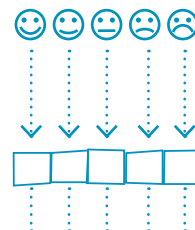
OPDRACHT 13

 Ontwerp een reclameposter voor een vakantie in het waddengebied, die een van de vakantietypes van station 1 aanspreekt. Gebruik zoveel mogelijk informatie uit de stations en opdrachten, die je

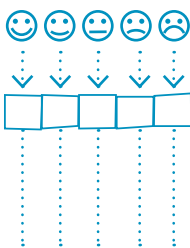
tot nog toe opgedaan hebt. Hoe kan de vakantie waarvoor hier reclame wordt gemaakt, bijzonder klimaat- en natuurvriendelijk zijn?

LEERCHECK

CONTROLEER JE KENNIS

A HOE VEILIG VOEL JE JE?

B WAAR LIGT DE WADDENZEE?

Ik kan op een kaart van Noord-Europa aanwijzen, waar de Waddenzee ongeveer ligt.

Ik weet over welke drie landen de Waddenzee zich uitstrekt.

C NATUUR VAN DE WADDENZEE

Ik kan verschillende dieren opnoemen die in de Waddenzee leven.

Ik weet waarom zoveel vogels naar de Waddenzee komen.

Ik weet wat een wadpier eet.

Ik weet waarom in de Waddenzee zoveel jonge vissen opgroeien.

D LEVEN IN HET WADDENGEBIED

Ik kan voorbeelden opnoemen van hoe mijn eigen leven verschilt van het leven in het waddengebied.

Ik kan uitleggen welke voor- en nadelen het voor de bewoners van het waddengebied heeft dat er elk jaar miljoenen bezoekers naartoe komen.

Ik weet waarmee in het waddengebied het meeste geld verdiend wordt en welke economische sectoren er nog meer zijn.

Ik weet waarom in het waddengebied sommige mensen vóór en sommige mensen tegen water-evenementen zoals de Kitesurf World Cup zijn.

E WADDENZEEBESCHERMING

Ik weet waarom in speciale beschermingsgebieden van de Waddenzee ook niet-gemotoriseerde watersporten verboden zijn.

Ik ken een voorbeeld van hoe de natuur van de Waddenzee economisch gebruikt wordt zonder dat hij erdoor wordt geschaad.

Ik ken een voorbeeld van hoe het economisch belang niet strookt met de bescherming van het werelderfgoed.

Ik weet waarop de organisatoren en deelnemers van een groot evenement in het bijzonder moeten letten wanneer ze de natuur willen sparen.

Ik kan minstens drie mogelijkheden opnoemen hoe leerlingen zich kunnen inzetten voor het milieu.

F WERELDERFGOED WADDENZEE

Ik kan uitleggen wat het werelderfgoed is.

Ik ken de redenen waarom de Waddenzee als werelderfgoed erkend is.

Ik weet hoe ik met behulp van het internet en een atlas andere natuurgebieden van de werelderfgoederenlijst kan vinden.

Ik kan behalve de Waddenzee nog minstens twee andere opnoemen en weet op welke continenten ze liggen.

Ik weet waarom de titel belangrijk is voor de bescherming van de Waddenzee.

G VAKANTIEPLANNING

Ik weet wat voor mij belangrijk is aan een vakantie.

Ik kan verschillende redenen opnoemen waarom mensen uitkijken naar hun vakantie.

Ik ken verschillende vakantietypes.

Ik kan tips geven over wat men op een vakantie in het waddengebied zoal kan doen.

Ik weet waarom een vakantie in het waddengebied klimaatvriendelijker is dan een vakantie aan de andere kant van de wereld.

Ik kan uitleggen wat een klimaatvoetafdruk is en waarvoor ik hem kan gebruiken.

Ik kan iemand wiens vakantietype ik ken, ook warm maken voor een klimaatvriendelijke reis naar de Waddenzee.

WORKSHOP WERELDERFGOED

Beleven

Ontdekken

Onderzoeken

Waddenportal voor het onderwijs

Wadden zeeschool

Buitenprogramma's langs de hele waddenkust

Voor elke leerling een wadervaring. Dat is het doel van de Waddenzeeschool, waarin de natuurcentra van de vijf Nederlandse Waddeneilanden samenwerken. De Waddenzeeschool biedt vele mogelijkheden. De mooiste wadervaring krijg je natuurlijk door een bezoek aan een Waddeneiland. Daarbij mag een buitenprogramma niet ontbreken. Kijk op de website voor het complete aanbod. Voor elk niveau is er ruime keus, waarbij de nadruk ligt op beleven, ontdekken of onderzoeken. Zelf op zoek naar wat er onder water leeft, vastgezogen worden in het slik, of je eigen onderzoek opzetten en uitvoeren. Bij de Waddenzeeschool kan het allemaal.

Gratis lesmateriaal voor alle niveaus

Haal het wad in de klas! De website biedt een ruim aanbod aan gevarieerd lesmateriaal en vele extra's zoals filmpjes, zoekbladen en informatie over het Waddengebied. Ook wanneer het niet lukt om een Waddeneiland te bezoeken.

Zee-encyclopedie

Op de Waddenzeeschool website vind je de grootste online zee-encyclopedie van Europa. Hier zoek je alles op over zeedieren, de ecologie en het gebruik van de Wadden- en Noordzee.

Kijk voor info op waddenzeeschool.nl

ER IS EEN PLEK – WAAR HEMEL
EN AARDE HET TONEEL DELEN

Foto: Delf Westerkamp

ONS
WERELDERFGOED
WADDENZEE

Beleef en bescherm het natuurwonder
www.Waddenzeewerelderfgoed.nl

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

De Waddenzee
Werelderfgoed
sinds 2009

WADDENZEE
WERELDERFGOED

© Martin Stock

PROWAD – Protect & Prosper, www.prowad.org

**The Interreg IVB
North Sea Region
Programme**

*Investing in the future by working together
for a sustainable and competitive region*

European Union

The European Regional Development Fund